

YMPÄRISTÖKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN KOLARIN
JUSSINTIEN PÄIVÄKODILLA

Riikka Tikkanen

Opinnäytetyö
Terveys- ja hyvinvointiala
Sosiaali-alan koulutus
Sosionomi (AMK)

2017

Terveys- ja hyvinvointiala
Sosiaalialan koulutus
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Riikka Tikkanen	Vuosi	2017
Ohjaajat	Seija Järvi, Heli Arola		
Toimeksiantaja	Kolarin kunta		
Työn nimi	Ympäristökasvatuksen kehittäminen Kolarin Jussintien päiväkodilla		
Sivu- ja liitesivumäärä	35 + 17		

Tämän opinnäytetyön aiheena on Kolarin Jussintien päiväkodin ympäristökasvatustoiminta. Työn tavoitteena oli kehittää luonto- ja ympäristökasvatustoimintaa Jussintien päiväkodilla, missä työskentelen tällä hetkellä. Uusien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä sekä lähiluonnossa. Kaikessa toiminnassa huomioidaan kestävän elämäntavan välttämättömyys ja arjen valinnoilla sekä toimilla ilmentetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Luontoympäristön hyödyntäminen varhaiskasvatuksessa jää kuitenkin usein vähälle huomiolle, vaikka lähiympäristö on jokaisen ulottuvilla. Tarkoitukseni olikin kartoittaa ja suunnitella lapsille soveltuvaa toimintaa päiväkodin lähiympäristöä ja omaa osaamistani hyödyntäen.

Luontoelämysten tarjoaminen päiväkodin lapsille ja sitä kautta lähiympäristöön tutustuminen tapahtuivat toteuttamalla retket jokaisen ikäryhmän kanssa läheiselle luontopolulle. Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena valmistin kuvataulut ja opaskortit luonto- ja ympäristökasvatuksen tueksi. Tällä tavoin halusin liittää oman osaamiseni päiväkodin toimintaan. Kohderyhmä koostui päiväkodin henkilökunnan jäsenistä ja kolmen eri ryhmän lapsista.

Työn teoreettisessa osuudessa rajasin tarkastelun työn kohteena olevan varhaiskasvatuksen, varhaiskasvatuksen tavoitteiden ja varhaiskasvatustyöympäristön sekä luonto- ja ympäristökasvatustyöympäristön käsittelyyn. Toiminnallisessa osuudessa kerron enemmän toteutettujen retkien ja opaskorttien tekemisestä. Pohdintaosuus kuvaa omia kokemuksiani työn ja tavoitteiden toteutumisen tarkastelussa.

Asiasanat varhaiskasvatus, varhaiskasvatustyöympäristöt, ympäristökasvatus, luontoympäristö, retki, lähiympäristö

Social Services, Health and Sport
Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Riikka Tikkanen	Year	2017
Supervisors	Seija Järvi, Heli Arola		
Commissioned by	Kolari Municipality		
Subject of thesis	Developing Environmental Education in Jussintie Day Care Center		
Number of pages	35 + 17		

The topic of this thesis is environmental education in Jussintie Day Care Centre in Kolari municipality, where I currently work as a kindergarten teacher. The aim of this thesis was to develop nature and environmental education in this particular day care centre. There are new principles in early childhood education which state that children need to be guided to act responsibly and safely in every environment including the surrounding nature. Sustainable lifestyle is taken into account in all of the actions, which is seen in everyday choices. These actions should express the responsible attitude towards the nature and environment.

Often the close natural environment is left without too much attention, although it is possible to reach it very easily. My purpose in this thesis was to map out and plan applicable activities for children utilizing both my own skills and experience and the close environment.

There are three groups in Jussintie Day Care Centre, one in each age group. Providing experiences in natural environment and familiarising children with the surrounding nature were carried out by taking each group of children for excursions in the nearby nature trail. As a final product in this thesis I made picture tables for the children and an instruction guide for the adults to be used during excursions.

The theoretical part of this thesis was limited to the theories of early childhood education, the aims and environments of the early childhood education and also Environmental education. The activities are explained after the theoretical part and at the end the process and results are being evaluated.

Key words early childhood education, environmental education, natural environment, excursion

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖ	6
2.1 Opinnäytetyön tavoite	6
2.2 Aiheen valinta	7
2.3 Työn toteutus	8
3 VARHAISKASVATUS	12
3.1 Varhaiskasvatuksen tehtävät	12
3.2 Varhaiskasvatuksen tavoitteet	12
3.3 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	13
4 YMPÄRISTÖKASVATUS	17
4.1 Ympäristökasvatuksen määrittely	17
4.2 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa	20
4.3 Aiemmat tutkimukset aiheesta	22
5 TOIMINNALLINEN OSUUS	25
5.1 Retket	25
5.2 Opaskortit ja kuvataulut	29
6 POHDINTA	30
LÄHTEET	33
LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee luonto- ja ympäristökasvatusta sekä niiden osuutta varhaiskasvatuksessa. Työn teoreettiset lähtökohdat koostuvat varhaiskasvatuksen, ympäristö- ja luontokasvatuksen sekä varhaiskasvatusympäristön teemoista.

Työskentelen Kolarin kunnan Jussintien päiväkodilla ja tämä opinnäytetyöni liittyy kyseisen päiväkodin toimintaan. Opinnäytetyön kautta pyrin kehittämään ja monipuolistamaan päiväkodin luonto- ja ympäristökasvatusta. Tarkoituksena on kartoittaa ja suunnitella lapsille soveltuvaa toimintaa lähiympäristöä ja omia kokemuksiani hyödyntäen. Opinnäytetyön tarkoituksena on myös tarjota lapsille erilaisia luontoelämyksiä toteutettavien retkien kautta. Suunnitelmaan kuuluu myös päiväkodin lasten sekä henkilöstön osallistaminen luonto- ja ympäristökasvatustoimintaan sekä niiden suunnitteluun. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena valmistelen opaskortit toteutettavan luontokasvatuksen tueksi.

Toiminnallisuus näkyy työssä opaskortteina ja kuvatauluina, jotka valmistan retkiä varten. Ne sisältävät käytännön vinkkejä luonnossa toteutettavaan toimintaan, jotta kuka tahansa työntekijöistä voi toteuttaa lasten kanssa esimerkiksi metsäretken. Kuvataulut taas toimivat lapsille ikään kuin seurantavälineinä, joiden avulla heidän on helppo seurata retkillä havaitsemiaan asioita. Opaskorttien tekemisessä hyödynnetään retkiltä saatuja kokemuksia, käsiteltyä teoriaa sekä opinnäytteen tekijän omaa tietoa ja kokemusta.

Tässä opinnäytetyössä tuon aluksi esille opinnäytetyön tavoitteita, jotka myös kuvaavat työn sisältöä ja niiden jälkeen perustelen aiheen valintaa ja kerron työn toteutuksesta. Seuraavassa luvussa avaatan varhaiskasvatusta sekä sen tavoitteita ja oppimisympäristöjä, jotka myös liittyvät olennaisesti tähän työhön. Tämän jälkeen kerron ympäristökasvatuksesta ja siitä, miten se näkyy varhaiskasvatuksessa. Lisäksi käyn läpi mitä aiempia tutkimuksia aiheesta on tehty. Seuraavaksi kerron opinnäytetyön toiminnallisesta osuudesta. Lopussa on omaa pohdintaani sekä arviointia aiheesta. Pohdinnassa koetan tuoda esille työn onnistumista ja kehittämisehdotuksia.

2 OPINNÄYTETYÖ

2.1 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää luonto- ja ympäristökasvatustoimintaa työpaikallani Jussintien päiväkodilla. Tämä tapahtuu kartoittamalla ja suunnittelemalla lapsille soveltuvaa toimintaa päiväkodin lähiympäristöä ja omaa osaamistani hyödyntäen. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena valmistelen opaskortit luontokasvatuksen tueksi. Tarkoituksena on osallistaa päiväkodin lapsia sekä henkilöstöä mukaan luontokasvatustoiminnan suunnitteluun.

Jussintien päiväkotij sijaitsee Kolarin kunnassa, Lapissa. Kolarin kunnassa varhaiskasvatusta järjestetään perhepäivähoidon lisäksi kolmessa päiväkodissa: Jussintien, Äkäslompolon sekä Ylläsjärven päiväkodeissa. Jussintien päiväkotij sijaitsee noin kilometrin päässä Kolarin kylän keskustasta Väylän eli Tornio-Muonionjoen varrella. Vastarannalta löytyy Kolarinsaari, missä on luontopolku ja nuotiopaikka.

Kolarin kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2010) mainitaan luonnontieteellinen orientaatio, jonka mukaan lasten kanssa tehdään retkiä lähiympäristöön sekä tutustutaan muihin tärkeisiin luonnonelementteihin kuten tuntureihin ja vesistöön. Erillistä ympäristökasvatussuunnitelmaa kunnan varhaiskasvatuksessa ei kuitenkaan ole, vaan jokainen yksikkö toteuttaa toimintaa omalla tavallaan ja ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien mukaan. Käytännössä tunturialueella retkeillään enemmän kuin keskustan Jussintien päiväkodilla. Osittain tämä johtuu henkilökunnan osaamisesta ja kiinnostuksen kohteista.

Opinnäytetyön kautta pyrin monipuolistamaan työpaikkani luonto- ja ympäristökasvatustoimintaa. Työni tarkoituksena on tarjota lapsille erilaisia luontoelämyksiä ja sitä kautta saada syntymään kiinnostus luontoa kohtaan. Tarkoitukseni on myös tuottaa kuvataulut ja opaskortit, joissa on ohjeita eri-ikäisten lasten toimintaan luontoympäristössä. Kuvataulut toimivat retkillä havainnointi- tai seuranta-
tatauina, johon lapset saavat merkitä näkemiään tai havaitsemiaan asioita. Kuvataulujen kuvat liittyvät lähiluonnossa esiintyviin asioihin ja aiheisiin. Opaskort-

teihin tulevat aiheet mietimme osittain yhdessä työntekijöiden kanssa ja pohdimme yhdessä myös retkiltä saatuja kokemuksia. Kohderyhmänä toiminnallisessa opinnäytetyössä ovat päiväkodin lapset sekä työntekijät.

Varsinaista toimeksiantajaa työlläni ei ole, mutta teen yhteistyötä työpaikkani, Kolarin kunnan Jussintien päiväkodin, kanssa. Olen sopinut yhteistyöstä ja toteuttanut työn päiväkodin henkilökunnan ja lasten kanssa.

2.2 Aiheen valinta

Ensisijainen syy aiheen valintaan on henkilökohtainen osaamiseni ja kiinnostukseni luontoa sekä ympäristökasvatusta kohtaan. Olen ammatiltani eräopas ja lisäksi aiempi ammattikorkeakoulututkintoni on luonnonvara-alalta. Luontokeskuksissa ja leirikouluohjaajana työskennellessäni olen ohjannut lukuisia lapsiryhmiä luonnossa luontoympäristöä havainnoiden tai eri aktiviteettien parissa. Haluan liittää aiemman osaamiseni uuteen ammattiini ja osaltani olla tällä tavoin tuke-massa ympäristökasvatuksen kehittämistä työpaikallani. Toisena syynä on siis työelämälähtöisyys, sillä työpaikallani ei ole olemassa erillistä ympäristökasvatusohjelmaa ja sitä toteutetaan hieman heikosti tällä hetkellä. Koen, että ympäristökasvatuksen tulisi olla luonteva osa kasvatusta, ja siksi haluan liittää sen jokapäiväiseksi osaksi toimintaa.

Ympäristö- ja luontokasvatus on tärkeä osa varhaiskasvatusta ja luonnon merkitys etenkin pohjoisessa on iso. Luontoympäristö tarjoaa monipuolisen oppimisympäristön, jossa voidaan toteuttaa varhaiskasvatusta kaikenikäisille lapsille. Eri-tyisesti aihe on ajankohtainen nyt, kun uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tulevat voimaan elokuussa 2017. Samalla niistä tulee normi, jota varhaiskasvatuksessa tulee noudattaa. Perusteiden (2016, 19-20) mukaan varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19-20).

Polvinen, Pihlajamaa & Berg (2012, 15) peräävät jäsenettyä tietoa luontoa hyödyntävien palvelujen tarjoajista. Teoksessaan he ovat koonneet lapsille ja nuorille tarkoitettuja palveluita, joita tarjoavat yhdistykset kuten Suomen Latu ja Luontoliitto. Edellä mainittujen lisäksi monimuotoista toimintaa luonnossa järjestävät ja omalta osaltaan tukevat varhaiskasvatusta erilaiset luonto- ja ympäristöpäiväkodit, luontokoulut ja koulujen luontoa hyödyntävät iltapäiväkerhot. Myös luontokouluverkoston pohjalle rakentunut LYKE-verkosto tarjoaa luonto- ja ympäristökoulupalveluita kouluille ja varhaiskasvatukseen. Se auttaa kouluja ja varhaiskasvatusyksiköitä kasvattamaan lapsia ja nuoria ympäristön kannalta kestäväan ajatteluun – toiminnallisesti aidoissa ympäristöissä. (Luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkosto LYKE 2017.)

Olen itse ollut mukana järjestämässä ja toteuttamassa ympäristökasvatusta työskennellessäni Metsähallituksen luontokeskuksissa ja leirikouluohjaajana nuorisokeskuksessa. Silloin lapsiryhmät, joita ohjasin ja joiden kanssa teimme yhteistyötä, olivat juuri päiväkotij- ja koululaisryhmiä. Toteuttamamme opastukset olivat siis niin sanottua lisäpalvelua varhaiskasvattajille. Tällä hetkellä työskentelen itse varhaiskasvatuksen parissa ja haluaisin saada kestäväan kehityksen ja ympäristökasvatuksen osaksi arkisia toimiamme.

2.3 Työn toteutus

Työni tavoitteena on kehittää luonto- ja ympäristökasvatustoimintaa työpaikallani. Tämän kehittämisen toteutan suunnittelemalla ja toteuttamalla luontoaiheisen ohjelman jokaiselle ikäryhmälle päiväkodissa. Ryhmiä päiväkodissa on kolme, joihin lapset on jaettu iän mukaan. Kuukkelit-ryhmään kuuluvat alle kolmevuotiaat, Peipposet koostuvat 3-4-vuotiaista ja Pöllöt-ryhmään kuuluvat 5-vuotiaat lapset.

Työni toteutan toiminnallisena opinnäytetyönä, jossa teen kuvataulut ja opaskortit päiväkodin käyttöön. Vilkan & Airaksisen (2003, 9) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehto perinteiselle, tutkimukselliselle ammattikorkeakoulun opinnäytetyölle. Toiminnallisissa opinnäytetyöissä on tavoitteena tutkimuksellisen tiedon tuottamisen sijaan käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen, toiminnan järjestäminen tai järjeistäminen. Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena on jokin konkreettinen tuotos, joka vaihtelee eri aloilla. Tuotos voi olla esimerkiksi

jokin opas, video, esite, perehdytyskansio tai jokin tapahtuma, kuten kokous tai näyttely.

Salosen (2013, 6) mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä toiminnan tai kehittämisen vaiheet etenevät eri toimijoiden kanssa dialogisessa vuorovaikutussuhteessa jossain toimintaympäristössä, mikä tarkoittaa keskustelua, arviointia, toiminnan uudelleen suuntaamista, vertaistukea sekä palautteen antoa ja vastaanottoa. Tätä kaikkea on ihmisten välinen vuorovaikutus, joka on olennainen osa työtäni. Toiminnallinen opinnäytetyö sopii luontevasti tähän tarkoitukseen.

Luonto-ohjelmien suunnittelu tapahtuu kirjallisuutta, tutkittua tietoa, omia kokemuksia sekä henkilökunnan kanssa käytyjä keskusteluita hyödyntäen ja itse retkien toteutus lähiympäristössä. Lähellä ja ympärillä avautuva luonto tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia kasvatuksen tueksi ja toteutusympäristöksi. Syvensin tietouttani aiheesta lukemalla siihen liittyvää kirjallisuutta. Lisäksi tutustuin aiempiin tutkimuksiin. Käytän työssäni myös omia kokemuksiani lasten luontopastuksesta. Kävimme luonto- ja ympäristökasvatusaiheisia keskusteluita henkilökuntaan kuuluvan kasvatushenkilöstön kanssa. Näitä tietoja sekä kokemuksiani tulen hyödyntämään työssä monipuolisesti niin suunnitelmassa kuin toteutuksessa.

Jokaisen ikäryhmän kanssa toteutetaan retki lähellä olevaan Kolarin saareen. Retket suunnitellaan osittain yhdessä ryhmien työntekijöiden kanssa. Salonen (2013, 14) tuo esiin kehittämisprosessin mallin, jossa tapahtuu yhteisöllistä työskentelyä ja työskentely on monimuotoista. Myös prosessin etenemistapa antaa tilaa muutoksille - kaikkea ei voida suunnitella ennalta, vaan asiat tarkentuvat tai voivat muuttuakin työskentelyn kuluessa. Suunniteltu toteutus tapahtuu siten, että lähdän yhden työntekijän ja noin 6-14 lapsen kanssa läheiseen saareen luontopolulle ja matkalla sekä retken aikana pääsemme niin tutkimaan kuin aistimaan keväisen luonnon merkkejä.

Kestävä kehitys varhaiskasvatuksessa on Parikka-Nihtin (2011, 15) mukaan pieniä tekoja, ajattelun ja taitojen kasvamista, lapsen kuulemistä sekä oppimisympäristöjen laajentamista. Perusta tälle löytyy varhaiskasvatusta ohjaavista arvoista, joita ovat toisen ihmisen ja ympäristön kunnioittaminen. Kasvattajan hy-

väksytyä ja sisäistettyä arvot, jotka säästävät luonnonvaroja ja ylläpitävät luonnon monimuotoisuutta, on hän jo esimerkiksi tuonut kestävän kehityksen osaksi lapsiryhmän toimintaa. Esimerkiksi retkillä sekä lapsi että kasvattaja kulkee aistit avoimina ja valmiina tarttumaan ihmettelyn tilaisuuteen.

Olen tehnyt ennen retkiä oman tutkimusmatkani kyseiselle polulle ja laatinut valmiiksi kuvitetut kuvataulut (liite 1), jotka toimivat ikään kuin havainnointitaulukoina. Niiden avulla lasten on helpompi seurata asioita, joista pyrin retken aikana kertomaan tarkemmin. Kuvien ja muun visuaalisen materiaalin käyttö puheen tukena on yleistä. Päiväkodeissa käytetään usein kuvia pienten lasten kanssa ja ne toimivat hyvin esimerkiksi päiväohjelman havainnollistajana ja toiminnanohjauksen tukena, vaikka lapsella ei todettuja erityistarpeita olisikaan (Kuuloavain 2015). Jussintien päiväkodilla ja koko Kolarin varhaiskasvatuksessa käytetään kuvia kasvatuksen tukena, joten kuvat ovat lapsille tuttu käytäntö. Tällä tavoin myös ne, joilla ei ole kykyä kommunikoida sanoilla, voivat osallistua vuorovaikutukseen ja saavat kerrottua kokemuksistaan.

Retkillä toteutetaan valmiiden suunnitelmien sekä lasten mielenkiinnon mukaan leikkejä ja luonnon havainnointia. Alustavan suunnitelman mukaan kävelemme joen yli saareen ja jatkamme rantatörmää kävellen luontopolkua pitkin kohti tulipaikkaa. Jääskeläisen (2003, 18) mukaan oppiminen perustuu elämyksiin, itse koettuun. Lasten oppimisen perustana on heidän etsimisen, tutkimisen ja kokeilun halunsa. Kuljemme polkua pitkin metsässä, mistä löytyy eri eläinten jälkiä, kelojuonia, tikon hakkaamia koloja puissa, luonnon materiaaleja kuten havunneulasia ja käpyjä sekä paljon muita huomioitavia asioita. Tarkkailemme jälkiä ja tutkimme lasten havaintojen perusteella luontoa ja siinä esiintyviä asioita. Kerron lapsille eläimistä ja puista, sekä talven olosuhteista. Tarkoituksena on antaa tilaa myös lasten pohdiskelulle ja kysymyksille. Jääskeläinen (2003, 18) painottaa, että asioiden tietäminen on arvokasta, mutta arvokkaampaa on asioiden käsittäminen tunteen välityksellä.

Opaskortit valmistan retkien jälkeen keskusteltuamme sekä lasten että henkilökunnan kanssa siitä, mitkä asiat heitä kiinnostavat ja ovat merkityksellisiä. Opaskorttien tekemisessä ideana on, että korteissa on kuva toisella ja tekstiä toisella puolella. Kuvaa voidaan näyttää lapsille samalla, kun itse kerrotaan asioita kuvan

aiheeseen liittyen. Tekstit ovat osittain faktatietoa ja selityksiä, osittain kysymyksiä ja pohdiskeltavaksi annettavia ajatuksia. Korteja voidaan käyttää ennen kuin retkiä tehdään ja tutustua sillä tavoin retkillä lähemmin tutkittaviin aiheisiin. Niitä voidaan käyttää myös retkien aikana, sillä laminoin ne kestäviksi. Samoin niitä voidaan käyttää retkien jälkeen ja tutkia retkillä nähtyjä ja koettuja asioita.

3 VARHAISKASVATUS

3.1 Varhaiskasvatuksen tehtävät

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia. (Opetushallitus, varhaiskasvatus 2017.) Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi & Siimes (2016, 21) tuovat esille varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset, joiden mukaan varhaiskasvatus on lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lapsen terveyttä, kasvua, kehitystä ja oppimista.

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä. Varhaiskasvatus on lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävä ja syrjäytymistä ehkäisevä palvelu. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.)

3.2 Varhaiskasvatuksen tavoitteet

Varhaiskasvatuslain (36/1973 2015/580 2 a §) mukaan varhaiskasvatuksella on useita tavoitteita. Tavoitteena on edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, terveyttä ja hyvinvointia. Lisäksi tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista. Tavoitteena on myös toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset.

Lain (36/1973 2015/580 2 a §) mukaan tavoitteisiin kuuluu varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Tähän haluan kiinnittää huomiota myös tässä työssäni. Luontoympäristö tarjoaa monin

tavoin kehittävän ja oppimista edistävän oppimisympäristön. Parikka-Nihtiin & Suomelan (2014, 67) mukaan luonnonvaraisessa ympäristössä esimerkiksi liikunnan määrä moninkertaistuu huomaamatta, karkeamotoriset taidot kehittyvät, keskittymiskyky paranee ja itsenäisyys sekä omatoimisuus lisääntyvät. Lapsi oppii huolehtimaan toisista ihmisistä sekä ympäristöstä, oppien myös sinnikkyyttä sekä pettymysten sietoa.

Lisäksi lain (36/1973 2015/580 2 a §) mukaan tavoitteena on turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Lain (36/1973 2015/580 2 a §) mukaan tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Tavoitteisiin kuuluu myös tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lain (36/1973 2015/580 2 a §) mukaan kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Ohjaaminen kestäväan toimintaan on toinen tavoite, johon opinnäytetyöni liittyy – haluan olla omalta osaltani lisäämässä ja vahvistamassa tämän tavoitteen toteutumista.

Tavoitteisiin kuuluu lain (36/1973 2015/580 2 a §) mukaan myös varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Viimeisimpänä tavoitteena on toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

3.3 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen oppimisympäristö. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten

kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 31-32.)

Varhaiskasvatusta ja toimintaa suunniteltaessa on otettava huomioon, että kasvatusta tapahtuu tietynlaisissa ympäristöissä, joihin kuuluvat niin rakennetut tilat, lähiympäristö kuin toiminnallisesti eri tilanteisiin liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt sekä erilaiset materiaalit ja välineet. Suunnitelmissa on huomioitava myös lasten omat mielenkiinnon kohteet, oppimisympäristöt ja varhaiskasvatussuunnitelmat. Oppimiseen innostava ja monipuolinen sekä joustava ympäristö herättää lapsissa mielenkiintoa, kokeilunhalua ja uteliaisuutta sekä kannustaa lasta toimimaan ja ilmaisemaan itseään. Koska lapsi ei juuri voi valita ympäristöään, kasvattajien vastuulla on tehdä lapsen ympäristöstä mahdollisimman toimiva niin virikkeiden kuin vuorovaikutuksen ja turvallisuuden kannalta. Ohessa tuon esille useita perusteluja luontoympäristön hyödyntämiselle varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 31) mukaan varhaiskasvatuksen arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 68) painottavat ympäristöherkkyyden perustuvan kokemusten, elämysten ja havaintojen pohjalle rakentuvaan tunnepitoiseen ja empaattiseen ympäristösuhteeseen. Lapsuus on ympäristöherkkyyden muodostumiselle otollisinta aikaa, ja lasten ympäristökasvatuksen tulisi sisältää paljon ympäristöherkkyyden voimistamiseen tähtäviä elementtejä sekä oleskelua luonnonympäristössä.

Ympäristön laatu vaikuttaa lapsen toimintakykyyn ja siihen, kuinka oivaltava aikuinen lapsesta kehittyy. Ympäristön laadulla tarkoitetaan sellaista sosiaalista ja

fyysistä ympäristöä, joka mahdollistaa lapsen kehitysvaiheiden mukaisesti leikinomaisen ympäristön tutkimisen ja merkityksellisten paikkojen luomisen. Rakennettu ympäristö heijastaa arvoja ja tavoitteita, joita ympäristön luojat, aikuiset, pitävät arvossa, jolloin lasten kehityksen huomioonottaminen ei välttämättä sisälly ympäristön suunnitteluun. Lapsen kehityksessä on kyse kasvavasta kyvystä toimia ensin lähiympäristössä ja vähitellen monimutkaisessa yhteiskunnassa. (Horrelli 1992, 4,8.)

Raittilan (2009, 227-228) mukaan ympäristö määrittää lapsena olemista ja lapsuutta, ja samanaikaisesti lapset määrittävät ympäristöä, suhdettaan siihen ja siinä elämiseen. Täten varhaiskasvatusympäristöön liittyvät kysymykset ovat monitahoisia, mutta toistaiseksi melko yksipuolisesti käsiteltyjä. Varhaiskasvatusympäristö syntyy siis siitä, kun lapset ja aikuiset toimivat fyysisissä puitteissa, joiden muotoutumiseen vaikuttaa kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ohjaus.

Monimuotoinen ulkoympäristö, luonnonvaraisesta rakennettuun, tarjoaa lapsen oppimiselle ja kehitykselle runsaasti sekä haasteita että mahdollisuuksia monipuolisiin oppimiskokemuksiin. Luonnossa liikkuminen tukee lapsen kokonaiskehitystä. Monipuolinen fyysinen ympäristö vaikuttaa positiivisesti lasten kehitykseen, sillä se tarjoaa erilaisia haasteita esimerkiksi motoristen taitojen harjoitteluun. Myös koordinaatiokyky ja tasapaino kehittyvät liikuttaessa erilaisissa maastoissa. Omaehtoisen liikkumisen mahdollistava ympäristö tukee myös lapsen minäkuvan kehitystä, sillä se antaa lapselle onnistumisen kokemuksia. (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 16; Polvinen ym. 2012, 11; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 11, 77.)

Lapset kokevat kaikin aistein ja oppivat koko kehollaan. Heidän tulisi saada liikua vaihtelevissa maastoissa, jotta lihaksisto kehittyisi. Mitä monipuolisemmin lapset liikkuvat ja mitä parempi käsitys heillä on omasta kehostaan, sitä enemmän heidän ajattelunsa saa virikkeitä. Monipuolinen havainnointikyky, rikas mielikuvitus, luova ajattelu ja kyky iloita ovat asioita, joita meistä jokainen tarvitsee ja luonnossa liikkua ne kehittyvät luonnostaan. Lapset harjoittelevat havaintojen tekoa eri aistien avulla ja käsitteet muodostuvat eri aisteilla koetuista kokemuksista. Luonto ympäristönä tarjoaa monia erilaisia asioita järjesteltäviksi. Aistien

avulla tapahtuvan keräilyn, vertailun ja lajittelemisen kautta lapset oppivat löytämään eri esineitä ja asioita yhdistäviä tai erottavia ominaisuuksia. Kyky löytää erilaisia luonnossa toimivia systeemejä liittyy ekologiseen ajatteluun, mitä taas tarvitaan, jotta ymmärrettäisiin ihmisen paikka luonnon kiertokulussa. (Nikkinen 2001, 49; Tuomaala & Myyryläinen 2002, 18; Parikka-Nihti 2014, 83.)

Luonnonmukaisen ympäristön vaikutukset ovat laajat – oppimismotivaatio ja keskittymiskyky paranevat, havainnointikyky, luokittelun, tunnistamisen ja nimeämisen taidot ja muisti voivat parantua. Havaintojen tekoon innostava hyvä ympäristö tukee lapsen kognitiivista, esteettistä ja motorista kehitystä, mielikuvitusta ja sosiaalisia taitoja. Ympäristö tarjoaa parhaimmillaan tilaa ihmettelylle, ruokkii uteliaisuutta ja innostaa pohtimaan. Luonnonmukaiset ympäristöt voivat toimia myös terapeuttisina ja tuottaa hyvää oloa. Luonto tarjoaa siis kokonaisvaltaisen oppimisympäristön. (Polvinen ym. 2012, 11; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 11, 77, 82.)

4 YMPÄRISTÖKASVATUS

4.1 Ympäristökasvatuksen määrittely

Ympäristökasvatus on laaja, monitieteinen kasvatuksen osa-alue, jossa ytimenä on kysymys ihmisen ja ympäristön suhteesta (Ojanen & Rikkinen 1995, Raittilan 2016, 212 mukaan). Vaikka ympäristökasvatuksen määrittelyissä on eroja, yhteistä niille on, että sen tavoitteena on ympäristötietoinen kansalainen. Ympäristötietoinen ihminen on ympäristömyönteinen ja osaa toimia ympäristöä mahdollisimman vähän haittaavasti (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 22).

Ympäristökasvatuksella tarkoitetaan elinikäistä oppimisprosessia, jossa ihmiset tulevat tietoisiksi ympäristöstä ja ympäristökysymyksistä sekä omista rooleistaan ympäristön hoitajina ja säilyttäjinä (Wolff 2004, 18). Pienten lasten ympäristökasvatuksen tavoitteena on Raittilan (2016, 210) mukaan antaa edellytyksiä toimia demokraattisen yhteiskunnan ympäristötietoisena kansalaisena. Koska ympäristövastuullisessa elämäntavassa on kyse arjesta ja siihen liittyvistä jokapäiväisistä valinnoista, päästään tuohon tavoitteeseen arkisilla keinoilla.

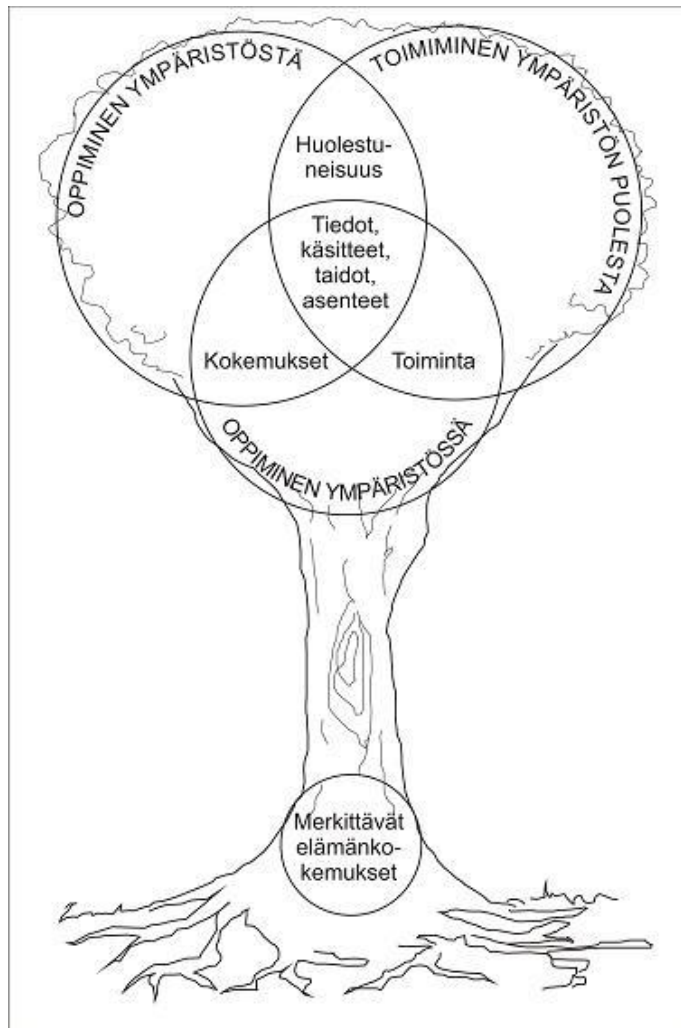
Useasti luontokasvatus ja ympäristökasvatus ajatellaan samaksi. Käsitteenä ympäristö sisältää kuitenkin laajemmin kaiken meitä ympäröivän - niin luonnonvaraisen kuin rakennetun ympäristön. Ympäristökasvatus on tämän perusteella luontokasvatusta laajempi käsite. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 19.) Kestävän kehityksen kasvatus ja ympäristökasvatus ovat käsitteitä, joilla on samanlaiset tavoitteet, mutta joitakin painotuseroja. Kestävän kehityksen kasvatus painottaa kestävän kaikkia kehityksen ulottuvuuksia: ekologista, kulttuurista, sosiaalista ja taloudellista, joista kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen jäävät ympäristökasvatuksessa vähemmälle huomiolle. (Wolff 2004, 28.)

Ympäristökasvatuksen taustalla on näkemys siitä, että läheisen tunnesiteen muodostumisen myötä ihmisellä syntyy halu ja tahto toimia ympäristöä säästäväällä tavalla. Luontosuhde liittyy tämän tunnesiteen muotoutumiseen. Luontosuhteeseen taas sisältyy sekä tunnetta, tietoa että toimintaa. Kokemusten, elämysten ja oman toiminnan kautta suhde luontoon vahvistuu. Sen ymmärtäminen, että hyvinvointimme on luonnosta riippuvainen ja toimintamme vaikuttaa ympäristöön kuuluvat olennaisesti luontosuhteeseen. Tätä kautta syntyy halu suojella ja vaalia

elinympäristöämme ja motivaatio tehdä ympäristövastuullisia valintoja omassa elämässä vahvistuu. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on nimenomaan ohjata lapsia kasvamaan ympäristövastuulliseen elämäntapaan. (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 10; Salminen 2003, 10; Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 109.)

Ympäristökasvatuksen määrittelyssä käytetään erilaisia malleja, joista Palmerin (1998) puumalli (kuva 1) on yksi tunnetuimpia ja käytetyimpiä. Palmerin (1998, 274) mukaan ympäristökasvatuksessa on pohjimmiltaan kyse voimaantumisesta ja henkilökohtaisen merkityksen muodostumisesta. Malli kuvastaa havainnollisesti ympäristökasvatuksen moninaisuutta. Raittilan (2016, 213) mukaan puumalli sopii hyvin varhaiskasvatuksessa toteutettavan ympäristökasvatuksen pohjaksi, sillä se selventää sekä ympäristökasvatuksen lähtökohtia että tavoitteita.

Mallissa puun juuret kiinnittyvät merkittävien elämäkokemusten ympärille, joihin myös ympäristökasvatus pohjautuu. Näkemys perustuu tutkimuksiin, joissa etsittiin aktiivisesti ympäristöasioihin osallistuvien henkilöiden elämästä ympäristövastuullista elämänasennetta tukeneita tekijöitä. Tutkimuksissa selvisi, että tärkeään rooliin nousevat lapsuuden luontokokemukset, perheen antamat mallit ja yksittäiset henkilöt, jotka ovat rohkaisseet ympäristöstä välittämiseen. Varhaiskasvattajat ovatkin siis tärkeässä asemassa ja roolimalleina ympäristökasvatuksessa. (Cantell & Koskinen 2004, 69; Raittila 2016, 213.)

Kuva 1: Palmerin (1998) puumalli. (Cantell 2004).

Puumallissa ympäristökasvatuksen tärkeimmät sisällöt jakautuvat oksien kautta kolmeen päähaaraan. Nuo haarat kuvaavat tasoja, joilla ympäristökasvatuksen tulisi tapahtua samanaikaisesti: oppiminen ympäristössä ja ympäristöstä sekä ympäristön puolesta. Oppiminen tai kasvatus ympäristössä haastaa kasvattajan pohtimaan toimintaympäristöjä ja materiaaleja, eli sitä missä ja millaisissa ympäristöissä lapsen kasvu ja kehitys varhaiskasvatuksessa tapahtuu. Oppimisen ympäristöstä tulisi tarjota mahdollisuuksia empatian kokemuksiin ja ympäristöstä huolehtimiskyvyn kehittymiseen, eikä kuormittaa lapsia ympäristöongelmilla. Ympäristön puolesta toimimaan oppiminen on varhaislapsuudessa sidoksissa mallioppimiseen, minkä vuoksi ympäristöystävälliset tavat ja mallit jätteiden lajittelusta energian säästöön ovat tärkeitä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 25-26.)

4.2 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatus on Raittilan (2016, 210) mukaan jäänyt niukalle huomiolle. Hän selkiyttää käsitteitä luontokasvatus ja ympäristökasvatus. Luontokasvatuksessa painotetaan luontokokemuksia ja luonnontietoon liittyvää opetusta. Nykyinen ympäristökasvatus on tätä laajempi elämäntapapohdintoineen, mutta toki sen osana on myös luonnontieto. Luonto- ja ympäristökasvatuksen tavoitteena on siis vahvistaa yksilön luonto- ja ympäristösuhdetta. Cantell (2004, 14) peräänkuuluttaa, että ympäristökasvatuksen menetelmissä tulee huomioida perinteisen luontokasvatuksen rinnalla yhä enemmän taajamien ja kaupunkien elämä ja myös muut vaikeammin rajattavat ympäristöt, kuten esteettinen ja eettinen ympäristö.

Järvinen ym. (2009, 110) esittävät kestävän kehityksen toiminnan liittyvän ympäristökasvatukseen. Heidän mukaansa varhaiskasvatuksen tavoitteena on kasvat-
taa lapsi ymmärtämään, mitä kestävä elämäntapa tarkoittaa. Tähän liittyvät sekä ympäristökasvatus että luonto-opetus, mitkä tarkoittavat niin luonnosta ja ympäristöstä saatavia elämyksiä, arkipäivän ympäristöystävällistä toimintaa kuin havainnointia ja seikkailujakin. Luonto-opetuksella pyritään kehittämään tunnesuhdetta luontoon ja lisäämään luontotietoutta. Myös Tuomaalan & Myyryläisen (2002, 24) mukaan luonnon arvostus ja kiinnostus rakennetun ympäristön laatuun perustuvat myönteisiin kokemuksiin. Lapsena saadut luontokokemukset luovat pohjan elinikäiselle luontosuhteelle, johon liittyy kyky nauttia luonnonelämyksistä sekä halu toimia luonnon ja hyvän elinympäristön puolesta.

Ulkoleikit ovat tärkeitä ympäristösuhteen kehittymisen kannalta. Luontosuhde jää muodostumatta, jos lapselta viedään mahdollisuus kokemuksiin luonnonmukaisista ympäristöistä. Lapsen luontosuhteen katkeamisella on vaikutus lapsen kehitykseen, itseluottamukseen, luovuuteen ja kykyyn hallita kokonaisuuksia. Lapsi tarvitsee suoraa fyysistä kontaktia luonnonmukaiseen ympäristöön, missä voi kokea elämyksiä ja mikä tarjoaa aikaa oivalluksille (Louv 2008, 48; Parikka-Nihti & Suomela 2014, 71.)

Kinnusen & Nykäsen (1992, 28) mukaan lapsen luontokuvan muodostumista voidaan edistää varhaiskasvatuksen avulla silloin, kun lasta hoitavat aikuiset ovat itse kiinnostuneita luonnosta ja ympäristöstään. Parikka-Nihti (2011, 42) näkee

kestävän kehityksen pitkälti arvokasvatuksena. Tällöin kasvattajan tulisi olla tietoinen omasta maailmankuvastaan ja arvoistaan, sillä ne välittyvät myös lapsille. Oma toiminta, asenne ja innostuneisuus vaikuttavat väistämättä myös lapsiin ja koko työyhteisöön. Kestävän kehityksen arvoilla toimiva työyhteisö tukee jokaisen kasvattajan työtä lapsiryhmässä.

Sekä ympäristö- että kestävän kehityksen kasvatuksessa tärkeitä arvoja ovat toisen ihmisen ja ympäristön, myös rakennetun ympäristön, huomioon ottaminen ja yhteinen vastuunkanto asioista. Välittäminen ja huolenpito liittyvät tunteisiin osallisuudesta ja yhteisöön kuulumisesta, ja samojen ajatusten ympärille kiteytyy koko kestävän kehityksen arvoperusta. Koska kestävän kehityksen kasvatusta on ennen muuta arvokasvatusta, on sillä luonteva yhteys varhaiskasvatukseen yleiseen arvopohjaan. Ympäristökasvatusta ei ole irrallinen osa kasvatusta vaan joka päiväistä elämää. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 31.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 19) arvoista mainitaan, että varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatusta luodaan perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Järvinen ym. (2009, 111) antavat myös konkreettisia esimerkkejä kestävän kehityksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa. Heidän mukaansa toteuttamista voidaan tehdä esimerkiksi kiinnittämällä huomiota roskaamiseen, jätteiden lajitteluun ja materiaalien käyttöön, kartoittamalla lähiympäristön luontokohteita sekä säästämällä energiaa ja kiinnittämällä huomiota veden kulutukseen.

4.3 Aiemmat tutkimukset aiheesta

Luonto- ja ympäristökasvatus on aihe, josta löytyy monipuolisesti tietoa ja tutkimuksia. Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa on ehkä vähemmän käsitelty, mutta nykyisin siitäkin löytyy tutkimuksia ja teoriaa. Parikka-Nihti & Suomela (2014) ovat koonneet kattavan teoksen ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen teemoista varhaiskasvatuksen parissa. Teoksessaan 'Iloa ja ihmettelyä' he avaavat käsitteitä monelta eri kantilta ja nivovat ne varhaiskasvatukseen soveltuviksi.

Aikaisempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia löytyy myös muun muassa ammattikorkeakoulujen opinnäytetöistä ja yliopistojen tutkielmista. Aiheet ovat osittain samankaltaisia oman aiheeni kanssa, ja teorioiden käsittely hyvinkin lähellä omaani. Jokainen tutkimus on kuitenkin toteutettu paikallisesti ja erityisesti jonkun yksikön tai tutkimuksen käyttöön. Aiheen käsittely useassa eri tutkimuksessa kertoo sen tärkeydestä ja ajankohtaisuudesta. Aihe on entistä ajankohtaisempi juuri voimaantulevien varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden vuoksi. Ohessa lyhyt katsaus löytämiini töihin.

Säkkinen (2009) on kartoittanut opinnäytetyössään miten kestävää kehitystä toteutetaan päivähoitossa tavoitteenaan saada sosiaalialan opiskelijoita pohtimaan omia ympäristöasenteitaan, ja kestävän kehityksen edistämistä omassa työssään. Kestävän kehityksen käsite ja sen eri osa-alueet tulevat esille työssä, ja hänen mukaansa ne tulisi ottaa huomioon koulutuksessamme, jolloin opiskelijat saisivat valmiudet kestävän kehityksen toiminnan ohjaamiseen.

Lehto & Rantanen (2011) tuovat työssään 'Ryteiköstä lasten leikkipaikaksi - Luontokasvatuksen monipuolistaminen päiväkodissa' esille samankaltaisia tavoitteita, mitä itse olen asettanut työlleni. Lähtökohtana heillä oli valmis kotaympäristö, johon he luontokasvatustoimintaa suunnittelivat. Työn tuotoksena he saivat valmiiksi oppaan, jota voi hyödyntää kotaympäristöä käytettäessä. Oppaasta löytyy leikkejä ja tekemistä melko monipuolisesti. Kuitenkin opas on suunniteltu nimenomaan kyseisen päiväkodin toiminnan käyttöön.

Muita tutkimuksia luonto- ja ympäristökasvatukseen liittyen ovat tehneet muun muassa Salmela (2011), joka tuo työssään ”Kukaan ei halua suojella sitä mitä ei

tunne” – ympäristökasvatuksen näkökulmia päivähoitoon’ esille ympäristökasvatuksen roolia varhaiskasvatuksessa. Salmela teki ohjausmateriaalia päiväkodin ympäristökasvatuksen tueksi 3-5-vuotiaiden lasten ryhmään ja toiminnallisena osuutena syntyi ympäristökasvatuksen vuosisuunnitelma. Tuotos on käytännöllinen, mutta suunnattu vain kyseisen ikäryhmän lapsille.

Myös Hokkanen (2013) on osaltaan kehittänyt varhaiskasvatusta luontoympäristössä laatimalla metsäryhmän toimintaa kuvaavan esitteen päiväkodin käyttöön. Tutkimuksessaan myös Hokkanen perehtyy luontoon lapsen varhaiskasvuympäristönä, ja tutustuu päiväkodin metsäryhmän toimintaan, missä varhaiskasvatusta toteutetaan luontoympäristössä. Esitteen avulla on tarkoitus saada lisää perheitä kiinnostumaan kyseisen päiväkodin toiminnasta.

Peltoluhta (2013) on pro gradu-työssään tutkinut lapsen osallisuutta tutkivassa luontokasvatuksessa sekä suunnitellut sitä, miten lapsen osallisuutta voidaan kehittää, jotta sen toteutuminen lisääntyisi. Hänen työnsä painottui enemmän lapsen osallisuuteen ja sen toteutumiseen. Tutkimus liittyi kuitenkin omaan aiheeseen, sillä se tapahtui luontokasvatusryhmässä.

Laaksonen (2014) on työssään ‘Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta – Päiväkotiki Ompulan ympäristökasvatusopas’ laatinut ympäristökasvatusoppaan päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Oppaassa on koottuna tietoa ympäristökasvatuksesta sekä ideoita toiminnan suunnitteluun. Teoria ja ajatus ovat samankaltainen oman työni kanssa, vaikkakin toteutus on juuri tuon kyseisen päiväkodin käyttöön tarkoitettu.

Ylitarvas (2015) taas on työssään ‘Elämyksellinen ja toiminnallinen ympäristökasvatus, Luonto- ja ympäristökasvatuksen koulutuspakettien suunnittelu’ suunnitellut luonto- ja ympäristökasvatuksen koulutuspakettien sisältöä ja valmistellut aineiston toimeksiantajayrityksen käyttöön. Koulutuspaketit on tarkoitettu Pohjois-Suomen peruskoulun, lukion ja ammatillisten oppilaitosten opettajille suunnattuun luonto- ja ympäristökasvatuksen jatkokoulutukseen.

Matti (2015) taas käsittelee tutkimuksessaan ‘Lastentarhanopettajien näkemyksiä lasten luontokuvasta ja luontokuvan tukemisesta varhaiskasvatuksessa’ sitä,

millaisia näkemyksiä lastentarhanopettajilla on alle kouluikäisen lapsen luontokuvasta. Tutkimuksessa Matti tuo esiin, miten lastentarhanopettajat näkevät alle kouluikäisen lapsen luontokuvan tänä päivänä, ja millaisena lapsen luontokuva näyttäytyy päiväkodissa. Tutkimuksessa käsitellään myös sitä, miten lastentarhanopettajat tukevat lasten luontokuvaa ja sen syntymistä varhaiskasvatuksessa. Tämä liittyy olennaisesti myös omaan työhöni.

Stjerna-Häkämies (2015) on selvittänyt tutkimuksessaan 'Metsän taikaa - luonto esiopetuksen oppimisympäristönä' millaisia ajatuksia ja kokemuksia luonnosta esiopetusikäisillä lapsilla on. Tutkimuksessa mukana olleiden lasten oppimisympäristönä oli yhden päiväkodin metsäryhmässä tapahtuva varhaiskasvatus.

Putkonen & Pääkkölä (2015) käsittelevät työssään "'Kuoriainen tahtoo kepin" 2-4 -vuotiaiden lasten luontoliikunta päiväkodissa' niin ikään samoja teemoja kuin minä omassani. Vaikka heilläkin mainitaan luonto- ja ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa, painottavat he luontoliikunnan lisäämistä ja kehittämistä työsäännön, joka on tehty erityisesti toteutetussa päiväkodissa.

5 TOIMINNALLINEN OSUUS

5.1 Retket

Opinnäytetyössäni on tarkoitus kehittää Kolarin Jussintien päiväkodin luonto- ja ympäristökasvatustoimintaa ja sitä kautta saada ympäristökasvatus luontevaksi osaksi varhaiskasvatusta. Työssäni pyrin monipuolistamaan päiväkodin ympäristökasvatusta tarjoten lapsille erilaisia luontoelämyksiä. Polvisen ym. (2012, 11) sekä Louv'n (2008, 46) mukaan luontoympäristöllä on moniulotteisia myönteisiä vaikutuksia ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin säännöllisen ja toistuvan käytön kautta.

Ympäristökasvatustoiminnan kehittäminen tapahtuu kartoittamalla ja suunnittelemalla lapsille soveltuvaa toimintaa lähiympäristöä ja omia kokemuksiani hyödyntäen. Polvisen ym. (2012, 11) mukaan juuri konkreettiset kokemukset ovat yksi tapa jakaa tietoa ja sitä kautta rakentaa luontosuhdetta. Kiinnostus lähtee kokemuksista, joita voi saada esimerkiksi metsäretkillä. Luontosuhteen vahvistamiseksi tarvitaan monipuolista tietoa. Myös Parikka-Nihti (2011, 19) painottaa, että lapsen ohjaaminen ekologiseen ajatteluun vaatii tutustumista lähiluontoon tai -ympäristöön. Lapsella on mahdollisuus vaikuttaa oman lähiympäristönsä hyvinvointiin ja esimerkiksi roskaamisen ongelmat ovat merkityksellisiä jo hyvin pienelle lapselle. Omasta ympäristöstä huolehtimiseen voidaan tutustua retkeilemällä ja nauttimalla retkillä eväistä, jotka on pakattu ekologisesti kestävästi välttäen liiallista roskien tuottamista.

Retkillä on tarkoitus saada luontoelämyksiä ja kokemuksia lähiympäristön tarjoamista mahdollisuuksista. Kävin itse tutustumassa luontopolkuun ja sen ympäristöön sekä siellä mahdollisesti havaitsemiimme asioihin. Tarkoituksena on kuitenkin, että myös päiväkodin lapset ja henkilöstö osallistuisivat toteutettavan toiminnan suunnitteluun. Suunnittelimme retkiä yhdessä henkilökunnan kanssa. Aluksi sovimme päivät, jolloin retket toteutamme. Keskustelimme siitä, mitä olin ajatellut tehdä ja miten päivän runko voisi mennä. Keskustelun kautta minulle syntyi käsitys lasten valmiuksista ja siitä, mitä he olivat jo ryhmässään oppineet. Henkilöstön kanssa sovimme eväistä ja mukaan otettavista asioista, tulenteosta, käytettävästä ajasta ja mukaan lähtijöistä.

Viisi-kuusivuotiaiden lasten kanssa pohdimme jo ennen retkelle lähtöä mukaan pakattavia asioita. Otammeko muuta kuin eväät? Mitä retkellä tarvitaan? Näihin liittyen pohdimme myös sitä, miten ja mihin eväät pakataan. Mietimme kestävien ja uudelleenkäytettävien pakkausmateriaalien käyttöä. Onko esimerkiksi kestävämpi ratkaisu pakata mukaan pillimehu vai mehua pullossa? Entä eväsleivät, otetaanko ne mukaan muovipussissa vai uudelleenkäytettävässä rasiassa? Pakkasimme eväät uudelleen pestäviin rasioihin ja juomat pulloihin, jotta meille ei syntyisi roskaa.

Retkellä havainnoimme luontoa eri aistien avulla. Kuuntelimme, katselimme ja haistelimme, mitä ympärillä tapahtui ja näkyi. Ihmettelimme niin jälkiä hangella kuin puista tippuneita havunneulasia ja naavaakin. Laskimme pupun papanoiden lukumäärää, mietimme minkä värinen pupu on talvella ja miksi sekä katselimme tikan hakkaamia koloja ja käpyä. Osa lapsista havaitsi hyviä piilopaikkoja jokaisen puun alla, ja toiset löysivät kiipeilypuita kaatuneista rungoista. Lapset hyppivät kilpaa upottavaan hankeen ja selkeästi nauttivat retkestä. Nuotiopaikalla söimme ekologisesti pakkaamamme eväät ja tarkastelimme kuvataulujen (kuva 2), avulla asioita, joita olimme nähneet kävellessämme ja merkitsimme havaitsemamme asiat tarroilla tauluun. Juttelimme myös tulenteosta ja jokamiehen oikeuksista pohtien samalla sitä, kenelle metsä kuuluu.

Kolme-neljävuotiaiden kanssa aloitimme retken leikillä, jossa liikuimme eläinten tavoin. Tilaisuuden tullen pohdiskelimme myös retkieväsasiasiaa miettien juuri roskien syntymistä. Tarkkailimme ympärillä näkyviä asioita ja tutkimme näkemiämme jälkiä. Katselimme, kuuntelimme ja eläydyimme ympäröivään luontoon. Pohdimme ja tarkkailimme ympärillämme olevia asioita niin kuuntelemalla kuin katselemallakin. Polulla näimme kauriin jälkiä ja törmäsimme myös kauriin maakuupaikkaan. Sitä tarkastellessa pohdimme muun muassa sitä, miksi ja milloin kauris on ollut paikalla. (Kuva 3)

Kuva 2. Kuvataulu, johon lapsi on merkinnyt havainnoimiaan asioita tarrojen avulla.

Kuva 3. Lapset kauriin makuupaikkaa tarkastelemassa.

Matka jatkui ja leikimme olevamme vuoroin oravia, vuoroin vapaana lentäviä lintuja. Hanki kantoi polulla, mutta muualla oli upottavaa. Lapsista oli hauska hyppiä polulta pois ja upota lumeen. Epätasainen maasto sai epävarmimmatkin kokeilemaan rajojaan. Kaivoimme lapsia pois lumihangesta naurussa suin. Tulipaikalla nautimme eväät ja mietimme mitä olimme matkalla nähneet käyttäen kuvatauluja apuna. Tarrojen käyttäminen sai joka ikisen lapsen kiinnostumaan aiheesta.

Alle kolmevuotiaiden kanssa keskityimme enemmän aistihavainnointiin ja ympäristön tutkimiseen. Laskimme mäkeä mahallaan, tuntemukset olivat erilaisia kuin takapuolella laskettaessa. Tarkkailimme hangella näkyviä jälkiä todella tarkkaan ja pohdimme sitä, mikä tai kuka jäljet oli aiheuttanut. Tutkimme käpyjä ja mietimme, mistä ne olivat tulleet. Pysähdyimme muurahaiskeon kohdalle miettimään, missä muurahaiset ovat silloin, kun on lunta. Matkalta otimme mukaan pajunoksia virpomisvihtoja varten. Palattuamme päiväkodille tulostin kuvia retkeltä ja laitoin ne esille eteisen seinälle. Joka kerta pukiessamme lapset palaavat retken tunnelmiin ja tapahtumiin nähdessään kuvat. Vaikka retkemme oli lyhempi kuin isompien lasten kanssa tehty, oli siinä yhtä lailla oppimisen ja ilon aiheita. Kuuntelimme lintujen laulua ja opettelimme niiden ääntelyä. Pienimmille tästä on varmasti apua äänteiden opettelussa, ja puhuminen helpottuu. Titiyy-hokema kuului vielä iltapäivälläkin osan suusta.

Kuva 4. Lapset hangessa tarkkailemassa kelopuuta.

5.2 Opaskortit ja kuvataulut

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena valmistin opaskortit luontokasvatuksen tueksi. Lisäksi tein retkiä varten kuvataulut (liite 1), joiden avulla lasten on helppo seurata retkellä nähtäviä asioita ja he saavat merkitä tauluihin tarran aina nähtyään tai havaittuaan jonkin asian. Kuuloavain (2015) perustelee kuvien käyttöä siten, että lapsi ymmärtää asian tai esineen ja sitä esittävän kuvan yhteyden. Arkielämässä kuvia voidaan käyttää apuna mm. ympäristön, ajan, tilojen, toiminnan ja henkilöiden jäsentämisessä. Myös tunteita ja tarpeita voidaan ilmaista kuvin, samoin jakaa kokemuksia toisten kanssa. Kuvat auttavat myös pysähtymään, niihin voi palata myöhemmin ja ne ohjaavat omatoimisuuteen. Kuvat motivoivat silloinkin kun sanat eivät riitä tai saavuta. (Kuuloavain, 2015.)

Opaskortit (Liite 2) pohjautuvat osittain kuvataulujen kuviin. Opaskorttien tekemisen aloitimme heti retken jälkeen pohtimalla yhdessä, mitä näimme ja koimme retken aikana. Tällä tavoin sain selville niitä merkittäviä asioita, joiden avulla aloitin opaskorttien tekemisen. Näiden asioiden pohjalta suunnittelin opaskortit, joiden avulla kuka tahansa henkilökunnasta pystyy ohjaamaan retken samoista teemoista. Valmistuksessa otin huomioon myös vuodenaajat. Kesää ja sulan maan aikaa varten niin tauluissa kuin opaskorteissa on hieman eri asioita kuin talvella, ovathan luonnossa esiintyvät asiatkin erilaisia eri vuodenaikoina. Tällä tavoin lasten kokemuksille saadaan myös jatkuvuutta.

Opaskorttien ajatuksena on, että niitä voidaan käyttää joko ennen kuin retkiä tehdään ja tutustua sillä tavoin retkillä lähemmin tutkittaviin aiheisiin tai niitä voidaan käyttää retkien aikana, sillä laminoin ne kestäviksi. Kortit soveltuvat käytettäväksi myös retkien jälkeen. Korteissa on kuva toisella ja tekstiä toisella puolella. Kuvaa voidaan näyttää lapsille samalla, kun itse kerrotaan asioita kuvan aiheeseen liittyen. Teksteissä on selityksiä ja tietoa, mutta myös kysymyksiä ja pohdiskeltavaksi tarkoitettuja ajatuksia.

6 POHDINTA

Työn alkuun saattaminen tuntui jostain syystä haastavalta, vaikka ajatus oli kytenyt mielessäni jo jonkin aikaa. Kun lopullinen idea sitten syntyi yhteisessä kahvipöydässä, tiesin löytäneeni juuri sen punaisen langan, mitä olin kuukausia päässäni etsiskellyt. Löysin tavan valjastaa oma osaamiseni koko talon käyttöön, ja erityisesti lasten eduksi. Sain tilaisuuden vastata työelämän tarpeeseen, ja käyttää omaa osaamistani tämän tarpeen täyttämiseen. Kirjallisuutta aiheeseen liittyen löytyi todella kattavasti ja oli ilo lukea lisää tästä tärkeästä ja kiinnostavasta aiheesta. Sain vahvistusta tekemisilleni ja uusia ideoita tulevaisuutta ja työtäni ajatellen.

Retkien suunnitteluun olisi ollut mukava panostaa enemmänkin, mutta aika on usein niin tiukalla, että yhteinen suunnittelu jäi melko vähäiseksi. Ehdin käydä tutustumassa maastoon ennen kuin lähdin sinne ryhmän kanssa. Vaikka olin huolissani sään lämpenemisestä ja sen vaikutuksesta polun kuntoon, onnistuivat kaikki retket todella hyvin. Saimme nauttia niin poutapilvisestä kuin aurinkoisestakin säästä. Toisaalta retkien oli tarkoituskin toimia ikään kuin ponnahtuslautana tai suuntaviittana sille, mitä olin tekemässä tai mihin halusin työtäni suunnata. Tähän ne vastasivatkin hyvin.

Retket onnistuivat itseasiassa yli omien odotusteni. Huomasin ennen retkiä jännittäväni ja ihmettelin asiaa, sillä kokemukseni vastaavasta työstä on melko monipuolinen. Koin kuitenkin, että tuttujen lasten ja aikuisten kanssa roolini on erilainen kuin aiemmin ohjatessani ryhmiä, joita en tuntenut. Olen ohjannut lapsia niin luontoretkillä ja luontotoiminnassa, erilaisissa kädentaitotehtävissä kuin muissa joko fyysisissä aktiviteeteissa tai pohdiskelutehtävien parissa. Koen omaavani vahvan taustan luontoretkien ohjaamisessa. Nykyisessä työssäni viettän lasten kanssa koko päivän, ja roolini on erilainen heidän ollessa ikään kuin omia kasvattejani.

Mielenkiintoista oli tarkastella eri ikäryhmien käyttäytymistä retkillä. Pienimpien kanssa retkellä olo oli itsessään se isoin juttu. Tutkimme jokaisen kolon, mitä lumelta löytyi, paistattelimme päivää hangella, laskimme mäkeä, tutkimme hangen kantavuutta, katselimme muurahaispesää, keräsimme virpomisoksia ja käpyjä,

ihmettelimme jokea, joka oli jo osittain sulanut - osasimme nauttia keväisestä päivästä kaikilla aisteilla!

Kolme-neljävuotiaiden kanssa retki onnistui hienosti, sillä juuri edellisenä yönä satanut lumi antoi oivalliset puitteet jälkien tarkkailuun. Näimmekin paljon oravien, jänisten ja kauriiden jälkiä. Mieleenpainuva kokemus oli tarkastella kauriin jättämää makuujälkeä lumella ja koettaa etsiä selityksiä sille, miksi kauris on maakoillut juuri siinä. Epätasaisessa maastossa kävely teki hyvää kaikkien motoriikan kehittymiselle. Kuvataulut osoittautuivat olevan lasten mielestä se mukavin juttu retkellä. Sain tästä lisää vahvistusta omille tekemisilleni ja tälle työlleni.

Isompien kanssa retkellä olo oli erilaista kuin pienempien kanssa. Lapset ikään kuin odottivat perille pääsyä, vaikka suurin osa nautti myös itse retkellä olosta. Luonto tarjoaa monenlaisia elämyksiä ja lasten kanssa retkeillessä sen huomasi hyvin, jälleen kerran. Osa nautti lumihankeen heittäytymisestä, toiset nuotiolla istumisesta. Tavallaan juuri se tekee luonnossa liikkumisesta niin hienoa, että siellä on jokaiselle jotakin. Isommilla lapsilla oli jo jonkin verran luontotietoutta ja he käsittivät kokonaisuuksia pienempiä enemmän.

Retken jälkeen kysyin tuoreeltaan lapsilta, mikä retkellä oli parasta. Suurimmalle osalle eväiden syönti oli se paras hetki, mutta löytyi muutama, jonka mielestä päivä oli hieno juuri siksi, että päästiin retkelle metsään. Osa oli sitä mieltä, että lähdetään uudestaan. Pienempien kanssa sain hyvää palautetta kuvataulujen käytöstä – ne olivat monelle kaikkein mieluisin juttu. Ihan pienimpien kanssa katsoimme valokuvia retkeltä ja muistelimme mitä olimme nähneet. Kysymys milloin mennään seuraavan kerran, kertoo paljon retken kiinnostavuudesta.

Kuvataulujen käyttö oli sekä lasten että henkilökunnan mielestä tärkeää ja erittäin toimiva asia. Henkilökunnan kanssa sain keskusteltua ennen ja jälkeen retkien, ja ne koettiin tervetulleena vaihteluna. Tässä vaiheessa tajusin, että tämä tekemäni työ on tarpeen, koska retkien tulisi mielestäni olla luonteva osa kasvatusta, ei pelkästään vaihtelua. Retkien painoarvo tulee näkymään vasta tulevaisuudessa, ja niille tarvitaan jatkumo.

Kaiken kaikkiaan aiemmin tehdyistä tutkimuksista löytyi paljon samankaltaisia lähestymistapoja kuin omassani on. Lähtökohtanani on kuitenkin kehittää oman osaamiseni kautta työpaikkani ympäristö- ja luontokasvatusta. Vaikka oppaita ja kirjallisuutta vastaavaan löytyy kattavasti, on resursseista ja ajankäytöstä kiinni, kuka niihin ehtii tutustumaan lyhyen lastentarhanopettajille tarkoitetun suunniteluajan puitteissa. Toivonkin, että pääsen itse jatkamaan tässä työssä kehittämäni toiminnan toteutusta, tai että joku toinen osaa tekemäni työn pohjalta jatkaa aloittamaani retkeilyn ja luonto- sekä ympäristökasvatuksen toteuttamista. Lapset tarvitsevat useampia kertoja tutustuakseen lähiympäristöön jokaisena vuoden aikana ja voidakseen havainnoida luontoa ja sen kiertokulkua.

Haastavaksi koin kortteja tehdessäni sen, miten kykenen laittamaan luettavaan muotoon kaiken kokemukseni ja tieto-taitoni, jota aiheesta omaan. Toivon kovasti, että onnistuin herättämään henkilökunnan kiinnostuksen luontoympäristössä toteutettua varhaiskasvatusta kohtaan ja näkemään sen tarjoamat merkittävät kasvatukselliset mahdollisuudet. Itse olen innostunut luontoympäristöstä jo pienestä pitäen ja koen ympäristöasiat tärkeinä niin oman hyvinvointimme kuin oppimisenkin kannalta. Tehtyjen retkien ja valmistamani kuvataulujen sekä opaskorttien avulla toivon saaneeni lisättyä toimintaa, jolla on vaikutuksia lasten oppimiselle ja kehittymiselle ympäristökasvatuksen tavoitteiden mukaisesti ympäristötietoisiksi kansalaisiksi.

Vaikka työn lähtökohtana oli oman osaamiseni liittäminen nykyiseen työhöni, on myös oma oppimiseni lisääntynyt tämän työn tekemisen myötä. Katselen ja tarkastelen asioita enemmän sosionomin silmin, ja ammatillisuuttani on vahvistanut myös luonto-osaamiseni pohtiminen kasvatuksellisesta näkökulmasta. Lisäksi käsitys siitä, millainen sosionomi työelämässä haluan olla, on selkiytynyt. Suuntautuessani varhaiskasvatukseen halusin nimenomaan liittää entisen osaamiseni ja aiemmat työkokemukseni työhöni. Haaveenani on luontopainotteinen päiväkotiryhmä, jota kohti olen pienin askelin etenemässä. Haluan osaltani olla lisäämässä ja kehittämässä ympäristökasvatusta, jonka koen elintärkeäksi asiaksi meidän jokaisen kannalta.

LÄHTEET

- Cantell, H. (toim.) 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Cantell, H. & Koskinen, S. 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: PS-Kustannus, 60-79.
- Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hokkanen, M. 2013. Varhaiskasvatusta luontoympäristössä. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.
- Horelli, L. 1992. Lapset ympäristön tutkijoina. Menetelmäopas kasvattajille. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Jääskeläinen, L. 2003. Teoksessa M. Hirvonen (toim.) Matkalla metsään. Käsikirja 7-12-vuotiaiden retkeilyyn. 2003. Helsinki: Edita, 18-23.
- Kinnunen, J. & Nykänen, R. 1992. Taivaan merkit. Pienten lasten ympäristökasvatus. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Kolarin varhaiskasvatussuunnitelma. 2010. <http://www.kolari.fi/media/paivahoito/vasu2010.pdf>
- Kuuloavain 2015. Kuulovammaisten lasten vanhemmille suunnattu tieto- ja vertaistukiportaali. Viitattu 12.4.2017. <https://www.kuuloavain.fi/info/kieli-ja-kommunikaatio/kommunikaation-tukimenetelmat/>
- Laaksonen, H. 2014. Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta – Päiväkoti Omppulan ympäristökasvatusopas. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.
- Lehto, M. & Rantanen, E. 2011. RYTEIKÖSTÄ lasten leikkipaikaksi – Luontokasvatuksen monipuolistaminen päiväkodissa. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.
- Louv, R. 2008. Last Child in The Woods: Saving Our Children From Nature-Deficit Disorder. New York: Algonquin Books of Chapel Hill.
- Luonto- ja ympäristökasvatuksen tukiverkosto LYKE 2017. Viitattu 10.4.2017. <http://www.luontokoulut.fi/kasvattajille/>
- Matti, M. 2015. Lastentarhanopettajien näkemyksiä lasten luontokuvasta ja luontokuvan tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto. Kasvatustieteet. Pro gradu –tutkielma.

Nikkinen, I. 2001. Metsämörri - Ohjaajan käsikirja. Helsinki: Rakennusalan kustantajat RAK, Kustantajat Sarmala Oy.

Opetushallitus, varhaiskasvatus 2017. Viitattu 6.4.2017. http://www.oph.fi/koulu-tus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus

Papunet, kuvapankki 2017. Liitteiden kuvat. <http://papunet.net/materiaalia/kuva-pankki>

Parikka-Nihti, M. 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestävästä kehitystä. Helsinki: Lasten Keskus.

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Peltoluhta, E. 2013. Tutkiva luontokasvatus lapsen osallisuuden lisääjänä. Design -tutkimus Case Forest -pedagogiikan soveltamisesta päiväkodissa. Lapin yliopisto. Kasvatustiede. Pro gradu –tutkielma.

Polvinen, K., Pihlajamaa, J. & Berg, P. 2012. Luonnosta hyvinvointia lapsille ja nuorille. Kuvauksia luonnon hyvinvointivaikutuksista, palveluista ja malleista palveluiden kehittämiseen. Kansallinen Hyvinvointiverkosto.

Putkonen, K. & Pääkkölä, E. 2015. ”Kuoriainen tahtoo kepin”. 2-4 –vuotiaiden lasten luontoliikunta päiväkodissa. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.

Raittila, R. 2016. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2016. Jyväskylä: PS-Kustannus, 210-220.

Raittila, R. 2009. Ympäristön lapset – lasten ympäristö. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. 2009. Tampere: Vastapaino, 227-248.

Salmela, J. 2011. ”Kukaan ei halua suojella sitä mitä ei tunne” - ympäristökasvatuksen näkökulmia päivähoitoon. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.

Salminen, H. 2003. Luontosuhteen merkitys ympäristökasvatuksessa. Teoksessa M. Hirvonen (toim.) Matkalla metsään. Käsikirja 7-12-vuotiaiden retkeilyyn. 2003. Helsinki: Edita, 10-11.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön – opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72.

Stjerna-Häkämies, M. 2015. Metsän taikaa - luonto esiopetuksen oppimisympäristönä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustiede. Pro gradu –tutkielma.

Suomen luonnonsuojeluliitto 2017. Viitattu 12.4.2017. <https://www.sll.fi/mita-me-teemme/ymparistokasvatus/tarinoita-metsasta>

Surojegin, P.-L. 1997. (toim.) Suomen lasten eläinsadut. Otava.

Säkkinen, S. 2009. Kestävää kehitystä päivähoitossa. Keski-pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Sosiaaliala. Opinnäytetyö.

Tuomaala, T. & Myyryläinen, M. 2002. Luonto tutuksi. Helsinki: Rakennusalan-Kustantajat RAK.

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Opetushallitus.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Wolff, L.-A. 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus, 18-29.

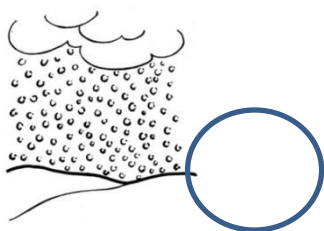
Ylitarvas, K. 2015. Elämyksellinen ja toiminnallinen ympäristökasvatus - Luonto- ja ympäristökasvatuksen koulutuspakettien suunnittelu. Lapin ammattikorkeakoulu. Metsätalous. Opinnäytetyö.

LIITTEET

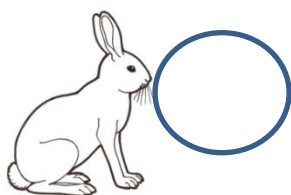
- Liite 1. Kuvataulu, talvi
Kuvataulu, kesä
- Liite 2. Opaskortit:
Metsä
Mänty
Kuusi
Koivu
Jänis
Orava
Kettu
Poro
(Helmi)Pöllö
Kauris
Muurahainen
Hämähäkki
Perhonen
Marjat
Sieni

Liite 1 1(2) **METSÄRETKI**

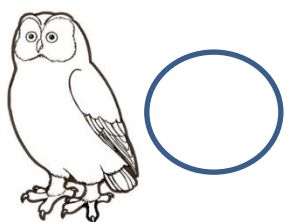
LUMISADE

JÄNIS

PÖLLÖ

JOKI

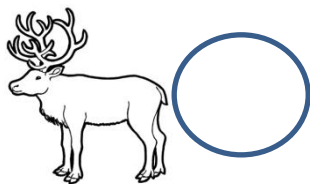
ELÄINTEN JÄLJET

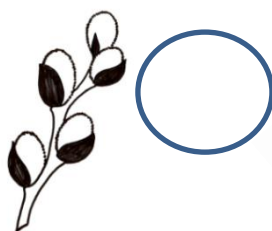
METSÄ

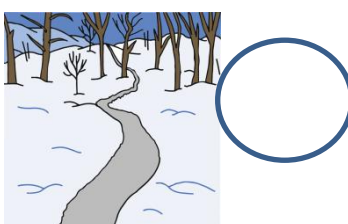
PORO

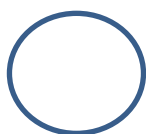
PAJUNKISSA

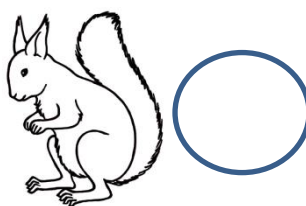
MÄNTY

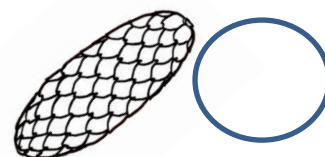
TALITAIINEN

ORAVA

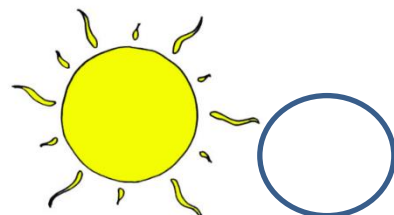

KÄPY

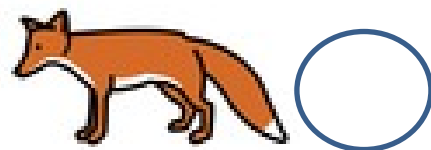

POLKU

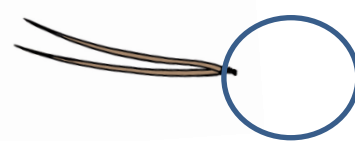
AURINKO

KETTU

HAVUNNEULANEN

KUUSI

PUNATULKKU

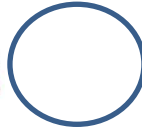
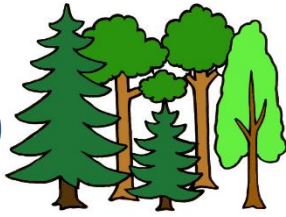

Liite 1 2(2) **METSÄRETKI**

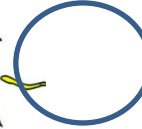
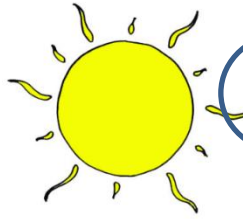
VESISADE

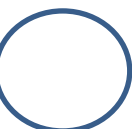
METSÄ

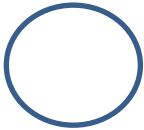
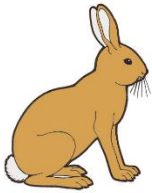
AURINKO

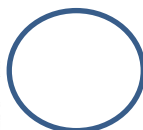
POLKU

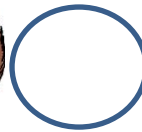
JÄNIS

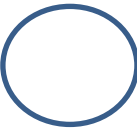
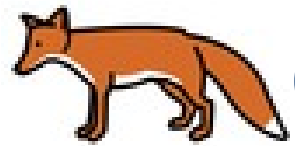
PORO

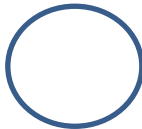
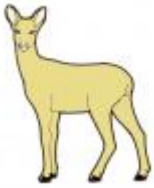
ORAVA

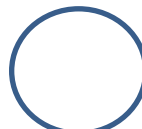
KETTU

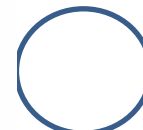
KAURIS

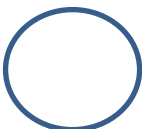
SAMMAKKO

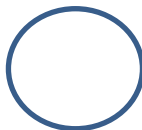
KÄPY

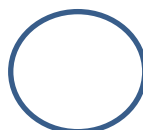
PUUNLEHTI

JOKI

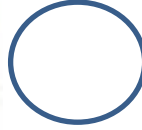
MÄNTY

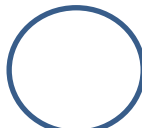
KOIVU

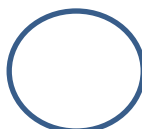
KUUSI

SIENI

KUKKA

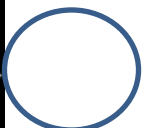
MUSTIKKA

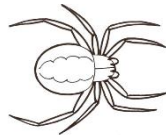
PUOLUKKA

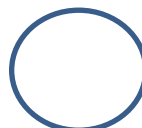
MUURAHAINEN

HÄMÄHÄKKI

PERHONEN

LIITE 2 1(15)

METSÄ

Mietitään metsää ja mitä siellä kasvaa. Miksi metsä on metsä? Kenen koti se on? Onko se hyvä paikka eläimille? Eläimet kaipaavat ruokaa ja suojaa. Tutkitaan retkellä tätä – onko metsässä eläimille ruokaa, entä suojapaikkoja?

Mitä ihminen saa metsästä? Entä puista? Mitä puista tehdään? Metsästä ollaan oltu riippuvaisia (polttopuuta, riistaa tai muita tarveaineita) – entä nykyisin? Lasten kokemukset metsästä? Onko joku esim. nukkunut metsässä? Ollut tulilla? Saako tulet tehdä mihin vain? (valmiit tulipaikat ok, paitsi metsäpalovaroitus!)

Jokamiehenikeudet

Saa

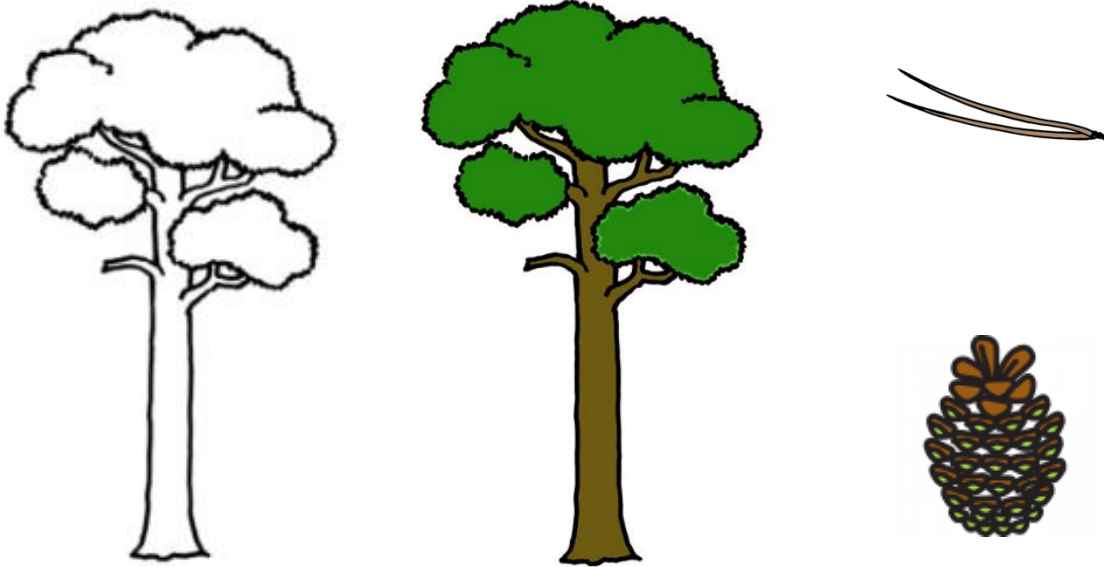
liikkua jalan, hiihtäen tai pyörällä (ei piholla), teltailla, poimia marjoja ja sieniä, kukkia, saa onkia ja pilkkiä, uida ja kulkea vesistöissä, kulkea jäällä.

Ei saa

aiheuttaa häiriöitä (ihmisille/eläimille), tehdä tulta ilman maanomistajan lupaa, metsäpalovaroituksen aikana ei milloinkaan, kaataa tai vahingoittaa puita, roskata, ajaa moottoriajoneuvolla maastossa ilman maanomistajan lupaa, kalastaa tai metsästä ilman lupaa.

LIITE 2 2(15)

MÄNTY

Havupuut sopeutuneet Suomen pitkään talveen ja lyhyeen kasvukauteen (havunneulaset vs. lehdet)

Mistä tunnistaa? Miten puut lisääntyvät? Missä siemenet ovat?

Mänty Petäjä, Honka - Suomen yleisin metsäpuu, joka kasvaa monenlaisilla kasvupaikoilla, mutta vaatii runsaasti valoa. Voidaan miettiä, mitä männystä tehdään/saadaan/käytetään? Missä kaikkialla me käytämme puuta (esim. puukynät, paperi, talot, laiturit, pitkospuut jne.)

Käytetään rakennuspuuna sekä ulko- että sisä rakenteissa esim. ikkunat, ovet, lattialaudoitukset, katot sekä sisä- ja ulkoseinät. Myös erilaiset pylväät ja rata-pölkyt, sekä maa-, vesi-, ja kaivosrakentaminen. Mäntyä käytetään paljon huonekaluteollisuudessa sekä taulunkehysten ja laatikoiden raaka-aineena.

Männystä saadaan myös pihkaa, josta voidaan tislata tervaa, tärpättiä, pikiöljyä, etikkahappoa, asetonia, puuspriitä ja harsia. Havuista saatavaa mäntyöljyä käytetään mm. hierontaan ja kylpyihin. Mäntyöljystä valmistetaan mäntynestesäippua. Nuoria versoja, eli kerkkiä käytetään erilaisiin rohdoksiin ja lääkkeisiin (sis. C-vitamiinia!) Kerkkien lisäksi mm. silmut, kävyt, kaarna.

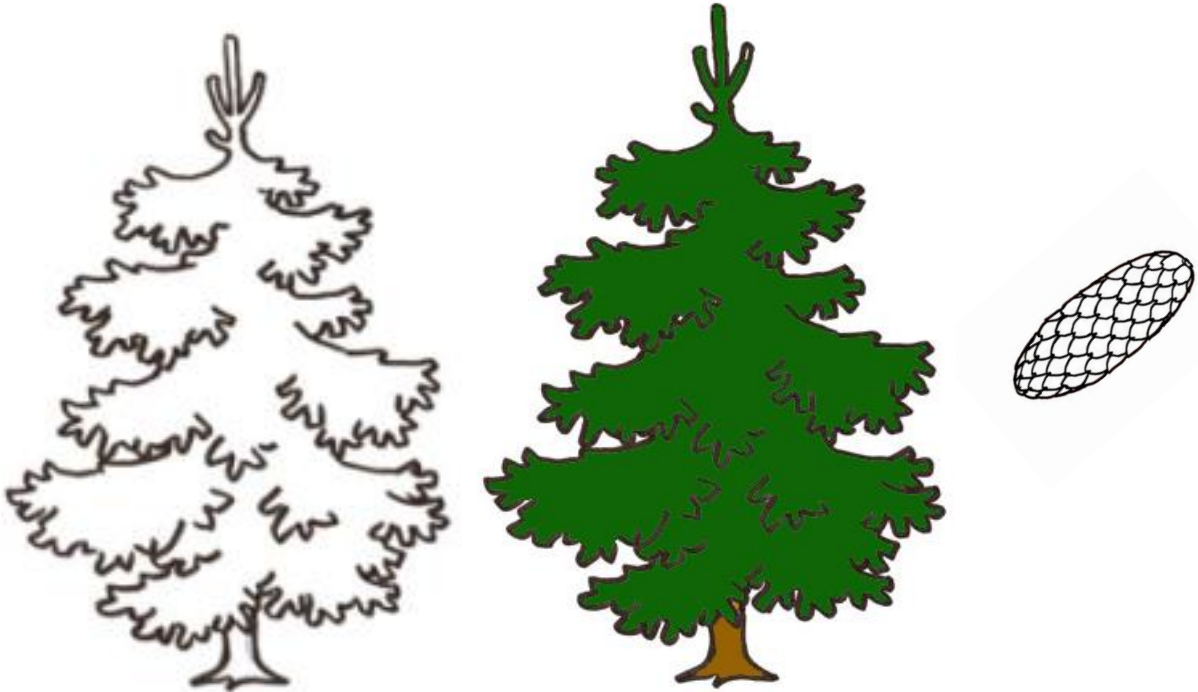
Kaarnalaivat – rakennetaan sellaiset, jos löytyy sopivia kaarnan kappaleita.

Puusokko

Leikkijät ovat pareittain, toisella on silmät peitettynä. Näkevä taluttaa pariaan ja vie sokon kiertelemällä sopivan puun luokse. Sokkona oleva tunnistelee puuta ja yrittää painaa mieleensä millainen runko puulla on. Sokko vie puun luota takaisin aloituskohtaan, minkä jälkeen hän voi avata silmänsä ja yrittää löytää oman puunsa.

LIITE 2 3(15)

KUUSI

Ovatko kaikki nähneet joskus kuusen? (joulukuusi) Mistä kuusen tunnistaa? Pienet neulaset, alaspäin laajeneva oksisto, pihkaa, kaarna harmaata jne.

Kuusi (näre) on männyn jälkeen toiseksi yleisin puulaji Suomessa. Se tulee toimeen varsin erilaisilla kasvupaikoilla, ei kuitenkaan kuivimmilla ja laihimmilla metsämailla. Varjoa sietävä puu. Kuusen juurista suurin osa on lähellä maan pintaa → kovissa myrskyissä kuuset kaatuvat mäntyjä herkemmin.

Suosittu puu sekä sisä- että ulkorakenteissa, esim. kattotuoleissa, lattioissa ja portaissa. Sisustuspuuna käytetään oviin, erilaisiin laudoituksiin ja panelointiin. Vuosittain Suomessa käytetään yli puoli miljoonaa joulukuusta! Oksattomasta puusta valmistetaan myös huonekaluja kuten kaappeja ja hyllyjä, sekä leikkikaluja. Kuusesta saadaan myös tärpähtiä ja tervaa. Kuusi on suosituimpia pihapuitamme, ja soveltuu hyvin näkösuojaksi sekä melusteeksi. Se soveltuu hyvin myös pensasaidaksi. Kuusen neulasista on tuotettu höyrytislauksella eteerisiä öljyjä eli ns. havunneulasöljyä. Kuusenhavukylpyjä on suositeltu erityisesti reumasta kärsiville. Kuusenkerkistä, eli nuorista vuosikasvaimista on valmistettu yskänlääkettä. Kerkkäteetä on käytetty myös rohtona ja lääkkeeksi vatsavaivoihin. Kuusenhavuihin tehtyjä "hakoja" on käytetty karjan aluksena navetoissa. Kuusen parkkihappoa sisältävää kuorta on käytetty nahkojen parkitsemisessa.

LIITE 2 4(15)

KOIVU

KOIVU (Hieskoivu, rauduskoivu, tunturikoivu)

Mistä koivun tunnistaa? Ovatko kaikki nähneet? Miten erottaa männystä tai kuusesta? –Lehtipuu, jonka runko isoilla puilla valkoinen, oksat tummat.

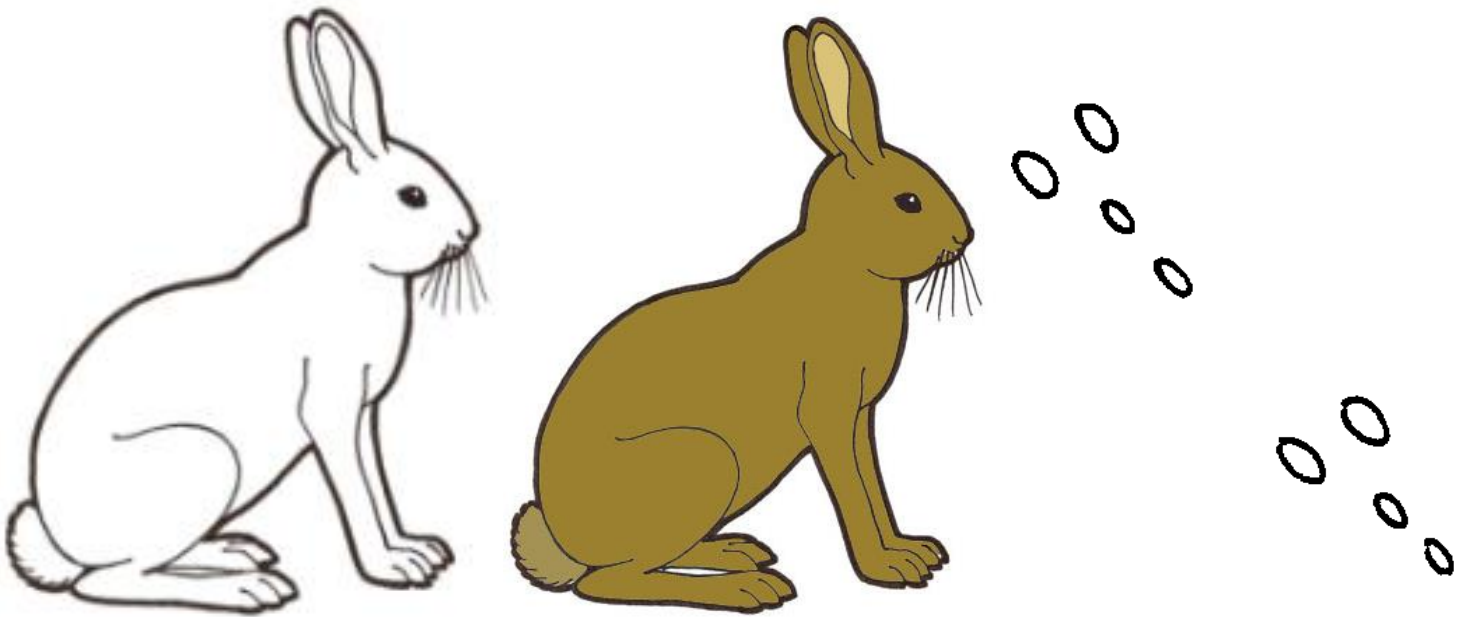
Rauduskoivu on Suomen kansallispuu. Koivua käytetään polttopuuna, sillä sen lämmöntuottokyky on hyvä. Myös tuohi on ollut elintärkeä raaka-aine (tuohivirsut, tuohiastiat, eriste) Koivu on hyvä vaneri- ja huonekalupuuna. Oksista saadaan saunavihtoja/vastoja. Koivujen lehtiä voidaan käyttää teenä ja rohtona ja mahlaa kevätväsymystä poistavana juomana.

Hieskoivu ei ole rauduskoivun lailla ehdoton valokasvi ja se menestyy myös märillä ja tulvaisilla kasvupaikoilla. Hieskoivu onkin rauduskoivua yleisempi ja esim. Pohjoisimmassa Suomessa rauduskoivua ei esiinny.

Mänty, kuusi, koivu- leikki

Valitaan metsässä leikkipaikaksi alue, jossa kasvaa paljon erilaisia puita. Isompien leikkijöiden kanssa otetaan enemmän lajeja ja pienempien kanssa riittää muutama laji alkuun. Kerrataan leikkijöiden kanssa kaikkien puulajien nimet ja niiden tärkeimmät tuntomerkit. Leikinjohtaja huutaa esim. koivu, jolloin leikkijöiden tulee etsiä koivu ja juosta sen luokse. Kaikkien ei tarvitse mennä saman puun luokse, vaan etsiä itseään lähin. Se joka erehtyy lajista, tulee leikinjohtajaksi.

LIITE 2 5(15)

JÄNIS

Mietitään, mitä muita nimiä jäniksellä on? (pupu, jänö, kani, pitkäkorva, vemmelsääri jne.) Onko joku nähnyt jäniksen? Mistä sen tunnistaa? (pitkät korvat, loikkii, tupsuhäntä) On yleinen, mutta arka eläin. Liikkuu useimmiten hämärä- ja yöaikaan, joskus myös päivällä. Minkä värinen jänis on? Kesällä selkäpuolelta harmaanruskea, vatsapuolelta vaaleampi, talvella kokonaan valkoinen.

Mitä jänis syö? Kasvinsyöjä. Kesällä heiniä, ruohoja, varpuja. Talvella varpuja, varsinkin kanervaa, marjoja ja lumen peittäessä varvut siirtyy syömään nuorten lehtipuiden (paju, haapa) kuorta. Miten selviää talvesta? –Lumikenkäjalka, kantaa hangella, on sopeutunut vaihtamaan ruokaa saatavien kasvien mukaan.

Vaihtaa turkin värin → suojaväritys (piilossa pedoilta)

Pesä: Ei ole varsinaista pesää, vaan painaumuksia maassa, tiheään kasvillisuuden seassa, jotta piiloutuminen onnistuu ja mistä on hyvä tarkkailla ympäristöä.

Talvella pesä on matala lumikuoppa. Saattaa kaivaa matalan käytävän.

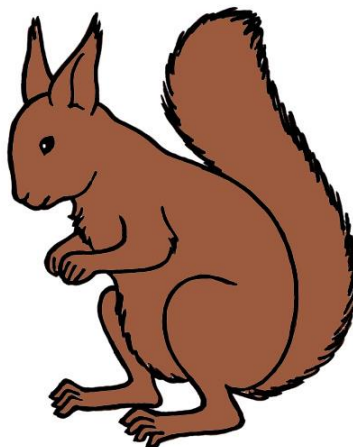
Poikaset: 1-8 (yleensä 5) poikasta 1-3 kertaa vuodessa

Viholliset: Metsäjänistä saalistavat monet eläimet, esimerkiksi susi, ilves, kettu, kanahaukka, maakotka ja huuhekaja. Myös muut petolinnut, muun muassa hiirihaukka, pyydystävät jäniksen poikasia.

Jänis – ilves – leikki

Lapset seisovat ringissä, jonne annetaan kiertämään esim. pehmojänis. Hieman myöhemmin laitetaan ilvespehmo, jonka tarkoitus on saada jänis saaliiksi. Lapset ojentavat pehmoja aina seuraavalle lapselle, ja pelataan niin kauan, että joko ilves saa saalista tai jänis pääsee karkuun. Voidaan vaihtaa suuntaa. Ilves voi myös loikata esim. aikuisen kohdalla.

LIITE 2 6(15)

ORAVA

Onko joku nähnyt oravan, mistä sen tunnistaa? (tupsukorvat, tuuhea häntä, liikkuu hyppien) Elää metsissä, erityisesti havumetsissä. Päiväeläin. Miten selviää talvesta? Vaihtaa talviturkin värin ja varastoi ruokaa.

Mitä orava syö? kasviravintoa – siemeniä, etenkin kuusen (huonoina vuosina myös männyn), pähkinöitä, hedelmiä, marjoja, versoja, sieniä, kukkia; satunnaisesti myös eläinravintoa, esim. linnunmunia ja -poikasia.

Missä asuu? Tekee pesän puuhun, pienistä oksista, vuorattu lehdillä, sammalilla, heinillä, naavalla/lupolla. Pesä on yleensä havupuussa, joskus myös lehtipuussa, hyvin harvoin matalammalla pensaassa. Voivat myös pesiä linnunpöntöissä, tikankoloissa ja rakennuksissa.

Oravanpesä-laululeikki:

Kas kuusen latvassa oksien alla, on pesä pienoinen oravalla;
sen poikaset siinä ne leikkiä lyö ja pikku hampahin siementä syö.

On siinä vihreä vilpoinen katto ja naavoista lämpöinen lattiamatto
ja pikkuruikkuiset ikkunat ja vuoteena sammalet vihannat.

Kun talven tuulet ne metsässä laukkaa ja lumet ne lentää ja pakkänen paukkaa,
niin oravan pesästä pienoinen pää, se ikkunan reiästä pilkistää.

Ja kuusonen tuutivi tullessa ehtoon, siell' oravan poikasen tuttuhun kehtoon
Ja elämä heillä on herttaisaa, kun kuusen latvassa keinua saa. (P. J. Hannikainen)

LIITE 2 7(15)

KETTU

Onko joku nähnyt ketun, mistä sen tunnistaa? (punertava turkki, pitkä häntä, valkea hännänpää jne.)

Mietitään mitä kettu syö? -on kaikkiruokainen, syö sekä kasviksia että lihaa, kuten pikkunisäkkäitä, lintuja, selkärangattomia, raatoja, siemeniä ja marjoja.

Missähän kettu asuu? - kaivaa pesän erilaisiin ympäristöihin ja maastoihin, luola kiviröykkiössä tai puunjuuren alla. Käyttää myös mäyrän vanhoja luolastoja.

Lisääntyminen: Yksi- tai moniavioinen. Pentuja keskimäärin 3–5, syntyvät touko-kesäkuussa.

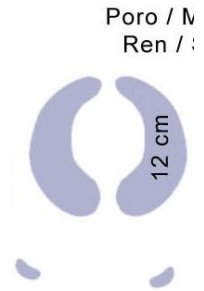
Kettu on hyvin sopeutuvainen ja asustaa monenlaisissa ympäristöissä – kunhan vain tarjolla on ruokaa ja suojapaikkoja. Sitä tavataan metsissä, kaupungeissa, maaseudulla ja tuntureilla. Kettu on aktiivinen kaikkina vuodenaikoina. Se liikkuu eniten hämärissä ja yöllä, mutta varsin usein sitä näkee päiväsaikaankin.

Kettu ja sen juoksut (ravi, laukka, hyppiminen)

Voidaan matkia ketun liikkumista kokeilemalla ravia, laukkaamista ja hyppimistä.

Etsitään ketun jälkiä (kulkureitti kulkee usein helminauhana suoraan)

LIITE 2 8(15)

PORO

Onko joku nähnyt? Mistä tunnistaa? (sarvet, väri, jalat jne)

Mitä poro syö? Kesällä pensaiden lehdet, ruohot, heinät, sienet, erityisesti tatit, talvella jäkälä ja luppo. Mitä on luppo? Luppo on nuorena tupsumainen ja vanhempana veltosti riippuva pensasjäkälä. Se kasvaa etenkin kuusen alaoksilla. Luppo on porojen ravintoa (myös oravat käyttävät sitä pesän rakennusmateriaalina)

Missä porot elävät? -vaihtavat oleskelualueitaan vuodenaikojen mukaan laidun- taen keväällä ja kesällä mielellään suomaille, syksyllä kuusikoissa.

Miten selviää pitkästä talvesta? On sopeutunut hyvin pohjoisen olosuhteisiin - turkki on hyvin lämmöneristävä, poro pysyy hyvin hangen päällä sorkkien eli koparoiden ansiosta. Kaivaa ruokaa hangen alta, hyvä hajuisti.

Porojen lapset eli vasat syntyvät toukokuussa

LIITE 2 9(15)

HELMIPÖLLÖ

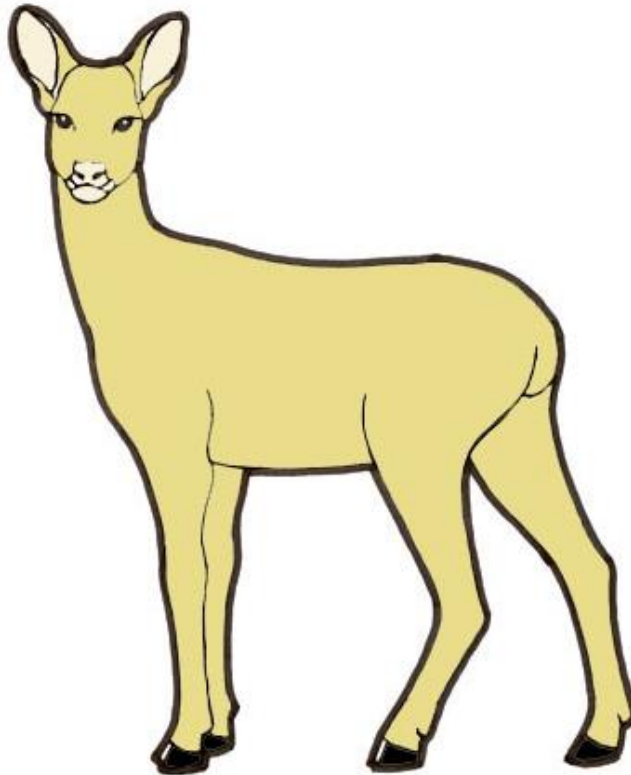
Pöllöjä on monia, sekä isompia että pienempi varpuspöllö. Helmipöllö on Suomen yleisin pöllö, onko joku nähnyt? Mistä tunnistaa? (valkeista pilkuista ja äänestä (puputus).

Pesä: Kolossa tai pöntössä, munii maaliskuu–huhtikuussa 3–9 munaa
 Syö pikkunisäkkäitä: hiiriä, myyriä ja päästäisiä sekä pikkulintuja ja sammakoita.
 Vihollisia viirupöllö ja kanahaukka.

Suuri uhka koko kannalle on vanhojen havumetsien häviäminen, vaikka pöllöt ovat sopeutuneet elämään ja saalistamaan kaupungeissa ja peltojen reunoilla. Pöllöt tarvitsevat suhteellisen monimuotoista metsää, josta löytyy myös pesäkoloja, minkä vuoksi lahopuumetsät tikkojen hakkaamine puineen ovat myös pöllöjen kotimetsiä.

Monien pöllöjen silmät ovat erityisen kehittyneet pimeään näköä varten. Toinen erittäin kehittynyt aisti pöllöillä on kuulo. Päättään kallistelemalla pöllö kuulostelee myyriä ja havaitsee niiden liikkeit hangenkin alta. Väijymispaikaltaan pöllöt syöksyvät äänettömästi jyräjän, kuten jäniksen tai myyrän kimppuun. Osa pöllöistä saalistaa myös kaartelemalla peltojen yllä. Pöllön äänettömät siiven iskut eivät häiritse kuuntelemista. (Suomen luonnonsuojeluliitto 2017)

LIITE 2 10(15)

KAURIS

Onko joku nähnyt kauriin, mistä tunnistaa? Mitä kauris syö, missä asuu? Onko joku nähnyt jälkiä?

Pienikokoinen, lyhythäntäinen ja monenlaisiin elinympäristöihin sopeutunut hirvieläin, elävät yleensä pienissä ryhmissä.

Metsäkauriin turkin väri on kesällä punaruskea ja talvella harmaanruskea.

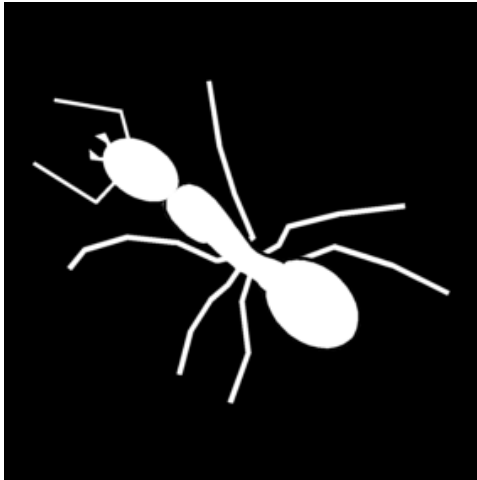
Syö kesällä ruhovartisia kasveja, muulloin myös varpuja, puiden ja pensaiden oksia sekä versoja, marjoja ja sieniä. Nähdään ravinnon haussa usein myös peltoaukeilla ja niityillä.

Alkujaan lehtimetsien laji, joka on sopeutunut myös pohjoisempiin metsätyyppeihin. Lumessa astuu tarkasti omiin jälkiinsä.

Kaurista saalistavat susi, ilves, kettu ja ihmiset.

LIITE 2 11(15)

MUURAHAINEN

Ovatko kaikki nähneet muurahaisia? Minkä näköisiä ne ovat? Missä asuvat? Mitä syövät?

Kekomuurahaiset ovat hyönteisiä, ja niillä on kuusi jalkaa. Ruumiissa on vyötärö, ja päässä tuntosarvet. Kekomuurahaiset ovat puna-mustia väriltään. Asunto on keko, jonka muurahaiset rakentavat havumetsiin kooten neulasia. Asumat yhdyskuntana pesäkeossa, jossa voi elää jopa 100 000 yksilöä. Muurahaiset kulkevat pesään polkuja pitkin, joita on monia. Keossa on käytäviä, joissa ne elävät. Kaikilla pesän muurahaisilla on tehtävä: kuningatar munii, munista syntyy työläisiä. Työläiset keskittyvät eri työtehtäviin osa hoitaa munista kuoriutuvia poikasia, osa hakee ruokaa ja osa kerää pesätarpeita. 'Juttelevat' toisilleen tuntosarvien avulla.

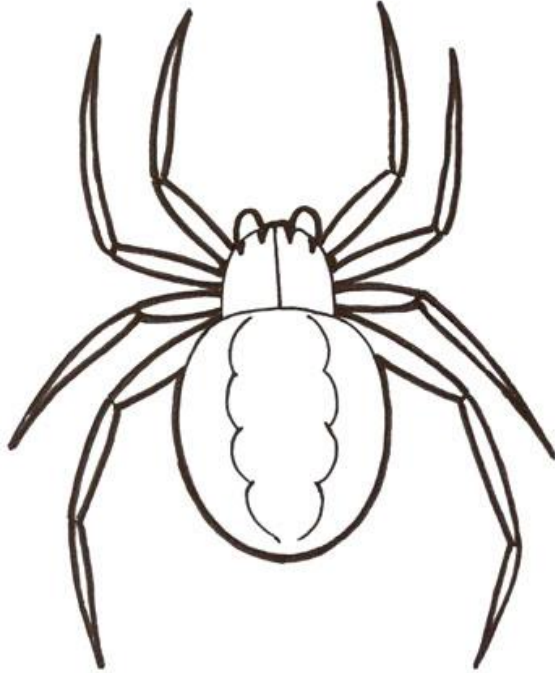
Muurahaiset syövät hyönteisiä, toukkia, hämähäkkejä ja kastematoja. Yleensä harmittomat kekomuurahaiset ovat hyödyllisiä, sillä ne muokkaavat maata ja sen rakennetta, kierrättävät ja keräävät hiiltä ja ravinteita ja vaikuttavat monien selkärangattomien ja -rangallisten levinneisyyteen.

Karhu ja muurahainen

Karhu kohtasi metsässä kulkiessaan muurahaisen ja katseli säälien sen touhuja suuren männyn juurella. '- Kyllä osaatkin olla pieni ja vähäpätöinen. Katsohan miten suuri ja mahtava minä olen sinuun verrattuna!' Karhun rehentely ei tehnyt muurahaiseen kovinkaan suurta vaikutusta. Se vilkaisi karhua huolettomasti sanoen: '- Sinä olet kyllä paljon minua suurempi ja voimakaskin saatat olla, mutta et niin voimakas kuin minä!' Karhua huvitti moinen väite. Muurahainen sanoi: '- Mehän voimme koettaa. Kumpikin kantaa itsensä kokoisen kiven leuoissaan männyn latvaan.' Karhu murahti, mutta suostui kuitenkin kilpaan. Muurahainen otti maasta itsensä kokoisen kiven ja kantoi sen leuoissaan männyn latvaan, josta se huuteli karhulle, että täällä ollaan. Muurahainen myös toi kiven saman tien alas. Karhu koetti hamuilla leukoihinsa itsensä kokoista kiveä, mutta eihän siitä mitään tullut. Ei auttanut karhun muuta kuin myöntää häviönsä pienelle muurahaiselle. Niin vihaiseksi se kuitenkin tuli tappiostaan, että sieppasi muurahaisen kämmeneensä ja söi sen. Ja siitä lähtien ovat karhut syöneet muurahaisia. (Surojegin 1997)

LIITE 2 12(15)

HÄMÄHÄKKI

Onko joku nähnyt hämähäkin? Montako jalkaa hämähäkillä on? Montako silmää? Mitä hämähäkit syövät?

Hämähäkeillä on kahdeksan jalkaa ja kahdeksan silmää. Ne syövät hyönteisiä ja saalistavat ruokaa eri tavoilla. Tutuin tavoista lienee hämähäkin kutoma verkko tai seitti. Seitin hämähäkki rakentaa takaruumiissaan olevien kehruurauhasten avulla. Seitin tarkoitus on saada kiinni lentäviä hyönteisiä, jotka tarrautuvat tahmeaan seittiin. Toiset hämähäkeistä ottavat saaliinsa kiinni juoksemalla, ja toiset vaanivat niin kauan, että voivat hypätä saaliin kimppuun.

Hämähäkit ovat osa luontoamme, vaikka moni niitä pelkää ja inhoaakin. Kuinka moni toivoisi, ettei hämähäkkejä olisi lainkaan? Muistattehan silti, että hämähäkit ovat todella tärkeitä, koska ne syövät sellaisia hyönteisiä, jotka taas käyttävät ravinnokseen vihreitä kasvejamme. Jos kaikki hämähäkit katoaisivat, ei meillä olisi enää kolmen viikon kuluttua yhtään viherkasvia olemassa. Hämähäkit siis säätelevät hyönteisten lukumäärää.

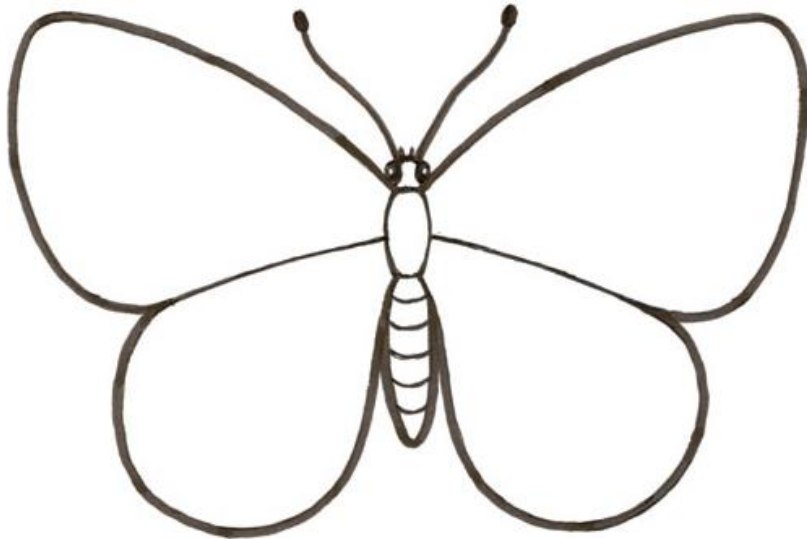
Hämähäkkejä saalistavat kaikki hyönteisiä syövät eläimet, kuten linnut, sammakot, päästäiset ja myös toiset hämähäkit.

Hämähäkinseitti-leikki

Valitaan yksi saalis, muut tekevät seitin saaliin ympärille, eli seisovat piirissä pitäen käsistä toisiaan kiinni. Saalis yrittää paeta ja muut koettavat saada suljettua saaliin piirin sisään. Jos saalis karkaa, valitaan uusi saalis.

LIITE 2 13(15)

PERHONEN

Onko joku nähnyt perhosen? Minkä värinen se oli? Onko erilaisia? Mitä ne tekevät? Mitä syövät? Miten selviävät talvesta? Montako jalkaa?

Elävät ja lentävät niityillä kukista ruokaa etsien. Syövät kukkien mettä imemällä sitä kärsällään. Ovat värikkäitä, osalla suojaväri. Esim. sitruunaperhonen on kirkkaankeltainen, sinisiipi on sininen jne. Nokkosperhonen on saanut nimensä toukkien ravinnoksi syömästä nokkosesta. Jokaisella perhosella omat ravintokasvinsa, joita toukat syövät.

Perhosella täydellinen muodonmuutos: Muna-toukka-kotelo-aikuinen

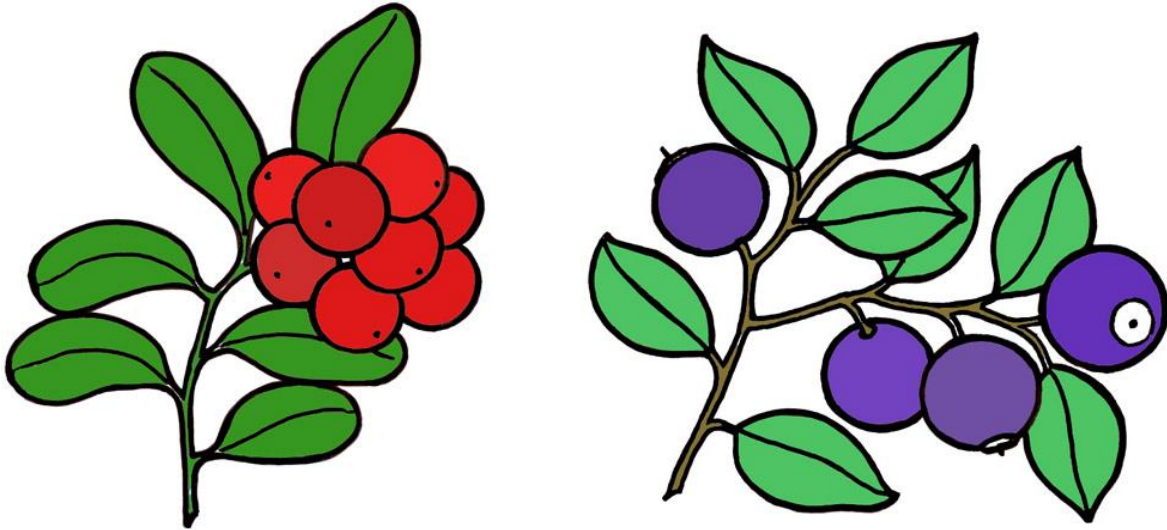
Osa talvehtii munana, osa toukkana, osa kotelona ja osa aikuisena.

Muodonmuutosleikki

Ollaan kerällä tai kippuralla, ikään kuin olisimme perhosen munimia pieniä muna. Kuoriudutaan toukiksi ja syödään mahamme täyteen, ennen kuin koteloidutaan. (Voidaan pyöriä muutaman kerran ikään kuin kasvattaen koteloa). Lopulta kotelosta syntyy valmis perhonen, joka venyttelee siipiään ja lennähtää matkoihinsa.

LIITE 2 14(15)

MARJAT: PUOLUKKA JA MUSTIKKA

Marjoja saa poimia jokamiehenoikeuksien nojalla

Oletteko syöneet ja poimineet? Mistä tunnistaa?

Tärkeää, ettei syö jos ei tunnista!

Puolukka on punainen marja, jonka marjat ovat jauhoisia, kasvavat ryppäänä ja ovat väriltään kirkkaan punaiset. Lehdet ovat nihkeät, kovat, ei tiputa lehtiä talveksi. Kasvaa kuivillakin kankailla.

Mustikka on sininen marja, pehmeämpi ja vetisempi kuin puolukka. Mehu värjää tummanpunaiseksi. Lehdet pehmeämmät kuin puolukalla. Tiputtaa lehtensä talveksi. Kasvaa hiukan rehevämmissä metsissä kuin puolukka.

Voidaan käyttää sellaisenaan, tehdä mehuksi, hilloksi, hyytelöksi, soseksi, käyttää jälkiruokiin, pakastaa jne.

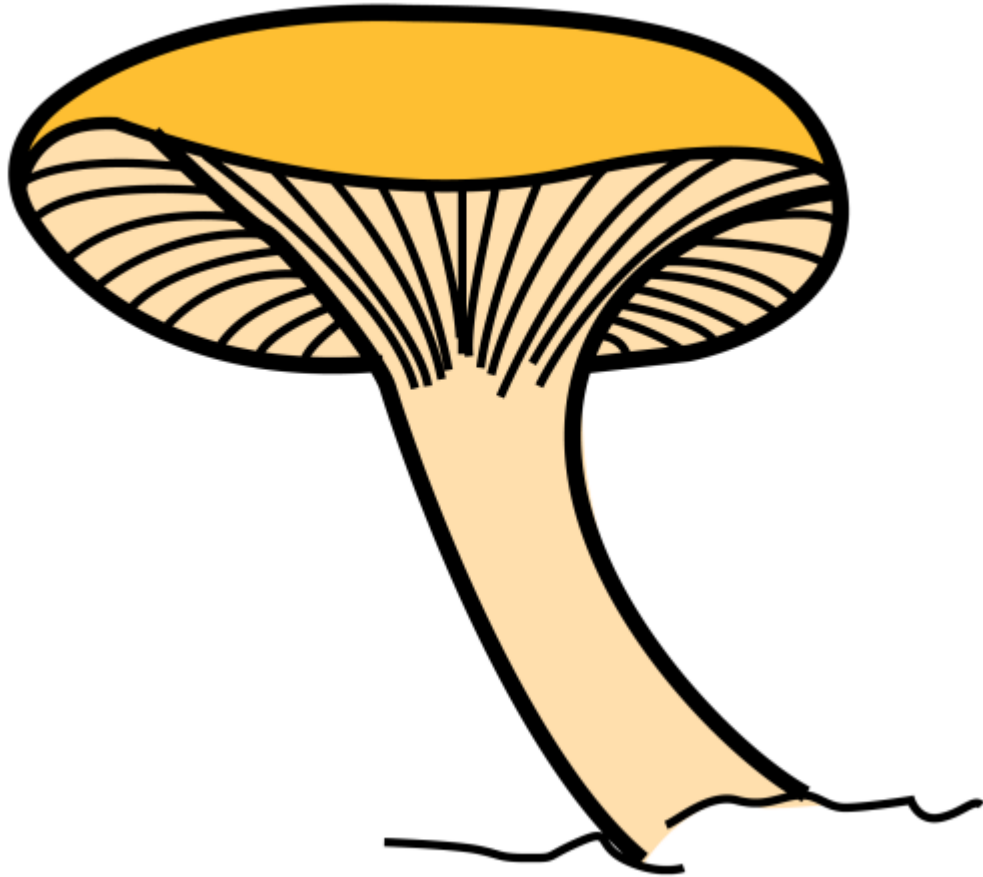
Terveellisiä, sisältävät vitamiineja ja luonnon sokereita.

Jos vuodenaika sallii, voidaan kerätä ja maistella marjoja. Voidaan miettiä, mitkä metsäneläimistä käyttävät marjoja ravintonaan.

-kettu, karhu, orava, mäyrä, supikoira, kärppä, monet linnut (erityisesti metsäkanalinnut metso, riekko ja pyy, joille marjat ovat elinehto), varis, korppi, kuukkeli, harakka ja närhi, punatulkku, taviokuurna, rastaat, tilhi.

LIITE 2 15(15)

SIENET

Mistä tunnistaa, onko joku nähnyt tai poiminut? Mitä saa poimia?
Onko joku syönyt?

Monenlaisia sieniä olemassa, tärkeää tietää ja tuntea ne, joita aikoo poimia.
Hyvä tutustua sellaisen ihmisen kanssa, joka tuntee sieniä.

Moni tunnistaa varmaan kärpässienen, joka on myrkyllinen. Muitakin myrkyllisiä
on, ja koskaan ei saa poimia sientä, jota ei tunnista.

Sieniä voidaan käyttää ruokiin, kunhan ne tunnistetaan ja käsitellään oikein.
Monet täytyy keittää, toiset voi paistaa, pakastaa tai kuivata.

Ketkä metsän eläimistä käyttävät ravintonaan sieniä?

Suurin osa sieniä syövästä eläimistä on hyönteisiä. Sienissä elelee satoja hyönteislajeja joko aikuisina tai toukkina. Näiden lisäksi orava, poro, linnut (kuukkeli, närhi), etanat, metsäpeura, hirvi, karhu, myyrä, hiiri jne.